

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

FAKULTA MANAGEMENTU

FUNGOVANIE TRHU V ANARCHOKAPITALIZME

Bakalárska práca

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

FAKULTA MANAGEMENTU

FUNGOVANIE TRHU V ANARCHOKAPITALIZME

Bakalárska práca

Študijný program: Manažment

Študijný odbor: Ekológia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra kvantitatívnych metód

Školiteľ/Školiteľka: prof. RNDr. Ing. Ľudomír Šlahor, CSc.

Michal Ďud'ák

Bratislava 2022

Univerzita Komenského v Bratislave
Fakulta managementu

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Michal Ďuďák
Študijný program: manažment (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: ekonómia a manažment
Typ záverečnej práce: bakalárska
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Fungovanie trhu v anarchokapitalizmu
The Functioning of the Market in Anarcho-Capitalism

Cieľ: Cieľom práce je identifikovať výhody a nevýhody fungovania trhu a podnikania v ekonomickom modeli anarchokapitalizmu oproti súčasnému modelu kapitalizmu v oblastiach, ktoré sú štátom ovládané najčastejšie.

Vedúci: prof. RNDr. Ing. Ľudomír Šlahor, CSc.
Katedra: FM.KKM - Katedra kvantitatívnych metód
FM vedúci katedry: doc. RNDr. Mária Bohdalová, PhD.

Dátum zadania: 17.09.2021

Dátum schválenia: 15.10.2021

doc. RNDr. Mária Bohdalová, PhD.
vedúci katedry

študent

vedúci práce

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som túto bakalársku prácu s názvom *Fungovanie trhu v anarchokapitalizme* spracoval samostatne pod priamym vedením môjho školiteľa pána prof. RNDr. Ing. Ľudomírovi Šlahorovi, CSc., a že som uviedol všetku použitú literatúru a aj ďalšie pramene z ktorých som pri písaní bakalárskej práce vychádzal.

V Bratislave, dňa 20. 05. 2022

.....
Michal Ďuďák

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcel pod'akovať pánovi Martinovi Urzovi, ktorý bol pre mňa veľkou inšpiráciou pri písaní tejto práce, pretože jeho argumentačné schopnosti ďaleko prevyšujú tie moje. Ukázal mi, že vždy treba na veci nahliadať s otvorenou mysl'ou a netreba ich bezbreho odsudzovať, pokiaľ si svoj názor nevieme obhájiť. Veľmi si cením aj jeho čas, ktorý mi venoval pri písaní tejto práce, aby so mnou urobil rozhovor, ktorý bol pre mňa nesmierne inšpiratívny. Ďalej by som rád pod'akoval môjmu školiteľovi pánovi prof. RNDr. Ing. Ľudomírovi Šlahorovi, CSc., ktorý sa ma aj napriek pomerne kontroverznej a menej známej téme ujal a nechal mi pri písaní práce voľnú ruku.

Abstrakt

Ďud'ák, Michal: *Fungovanie trhu v anarchokapitalizme*. [Bakalárska práca] – Univerzita Komenského v Bratislave. Fakulta managementu; Katedra kvantitatívnych metód – Školiteľ: prof. RNDr. Ing. Ľudomír ŠLAHOR, CSc., Bratislava: UK, 2022, 57s.

V súčasnej ére, keď celý svet čelí pandémie koronavírusu, môžeme pozorovať veľkú polarizáciu spoločnosti. Vzniká množstvo pohľadov a názorových tokov, ako by štát mal riešiť nastávajúcu ekonomickú krízu. Ale v posledných rokoch sa okrem mainstreamu často objavuje názor, že najlepšie pre spoločnosť by bolo, keby štát vôbec neexistoval. Ako by takáto spoločnosť mohla vyzeráť, ako by sa v nej mohol vyvíjať trh a či by to bolo pre spoločnosť naozaj prospešné, vysvetľuje teoretický model nazvaný anarchokapitalizmus. Ako by takýto model mohol fungovať v praxi, sa pokúsime ozrejmiť v tejto bakalárskej práci.

Kľúčové slová: anarchokapitalizmus, etatizmus, voľný trh, liberalizmus, neviditeľná ruka trhu

Abstract

SURNAME, Name: *The Functioning of the Market in Anarcho-Capitalism*. [Bachelor Thesis] – Comenius University Bratislava. Faculty of Management; Department of quantitative methods – Supervisor: Ľudomír ŠLAHOR. Bratislava: Comenius University in Bratislava, 2022, 57 pp.

Currently, when the whole world is facing a coronavirus pandemic, a great polarization of society can be observed. Many perspectives and opinion streams are emerging as to how the state should deal with the impending economic crisis. In recent years, however, the view has often emerged outside the mainstream that the best thing for society would be for the state not to exist at all. What such a society might look like, how the market might develop in it, and whether it would actually be beneficial for society is explained in a theoretical model called anarcho-capitalism. We will try to explain how such a model could work in practice in this bachelor thesis.

Keywords: anarcho-capitalism, statism, free market, liberalism, invisible hand of the market

Predhovor

Pojem anarchia alebo anarchokapitalizmus v spoločnosti je často interpretovaný nesprávne, a preto ľudia často odsudzujú čokoľvek s ním spojené. Hoci sa ani ja nemôžem stotožniť s týmto systémom ako s tým najlepším pre spoločnosť, myslím si, že v mnohých oblastiach má štát až príliš veľký vplyv a jeho zmiernenie by bolo pre spoločnosť prospešné. Nazdávam sa, že zlyhania štátu sa dajú najlepšie ukázať práve na opačnom extrémne, teda na situácii, že by štát neexistoval. Vyskúmať, ako by mohol voľný trh fungovať v oblastiach, ktoré od nepamäti ovláda štát, či by v konečnom dôsledku bolo jeho zrušenie užitočné, a naopak, v ktorých oblastiach je nevyhnutný, si stanovujem ako cieľ tejto bakalárskej práce.

Obsah

Úvod.....	11
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	12
1.1 Adam Smith	12
1.1.1 Liberalizmus	13
1.1.2 Neviditeľná ruka trhu	13
1.1.3 Laissez faire	14
1.1.4 Teória hodnoty	15
1.2 Rakúska škola	16
1.3 Neoliberálne teórie.....	19
1.3.1 Chicagská škola	20
1.3.2 Teória ponuky	23
1.4 Anarchokapitalizmus a minarchizmus.....	23
2 Cieľ práce.....	26
3 Metodika práce a metódy skúmania	27
3.1 Metodika práce	27
4 Výsledky práce a diskusia	28
4.1 Ekonomické cykly	28
4.1.1 Ekonomické cykly v anarchokapitalizme.....	29
4.2 Svetová finančná kríza	30
4.2.1 Prejavy krízy vo vybraných krajinách	31
4.3 Porovnanie anarchokapitalistickej spoločnosti so štátnou spoločnosťou	36
4.4 Trh v anarchokapitalizme	37
4.4.1 Peniaze.....	37
4.4.2 Školstvo	40
4.4.2.1 Školy a vzdelávacie modely	40

4.4.2.2	Mzdy	42
4.4.3	Zdravotníctvo	43
4.4.4	Doprava	44
4.4.5	Súdnictvo, spravodlivosť, bezpečnosť	46
4.4.5.1	Zákony	47
4.4.5.2	Riešenie sporov.....	47
4.4.5.3	Tresty	48
4.4.5.4	Bezpečnosť	48
4.5	Zavedenie anarchokapitalizmu do praxe	49
Záver.....		51
Použitá literatúra.....		52
Zoznam príloh		57

Úvod

Na verejné financie existuje niekoľko pohľadov. V politických debatách, ale aj vo verejnosti sa môžeme často stretávať s rôznymi názormi na zásahy štátu do ekonomiky. Čo sa týka rozsahu zásahov štátu, história nám ukázala, že ich popularita má striedavý charakter, teda po obdobiach, keď spoločnosť tlačí, aby štátne zásahy boli minimálne, často prichádza obdobie, keď ich obľúbenosť, naopak, rastie. Zároveň však platí, že s globalizáciou trhu prichádza ruka v ruke aj liberalizácia spoločnosti. Preto v praxi môžeme často pozorovať, že keď redukcia štátnych zásahov nabera v spoločnosti opäť na popularite, na vrchole tohto procesu je štát väčšinou o čosi menší, ako to bolo v období predtým. Preto mnohí predstavitelia anarchokapitalizmu často tvrdia, že kapitalizmus v podobe, v akej ho poznáme dnes, je len ďalší vývinový stupeň na ceste k bez-štátnej spoločnosti.

V súčasnosti panuje názor, že štátne intervencie sú nevyhnutné, ale často sa diskutuje o ich rozsahu a oblasti pôsobenia. Rôzne pohľady na mieru štátnych zásahov môžeme vidieť aj v krajinách Európy. Napríklad pre škandinávské krajiny – ako Švédsko, Nórsko, Dánsko – je typická sociálna politika, teda vysoké dane z príjmov a vysoké štátne výdaje, na druhej strane existujú krajiny ako Írsko, kde je trend nižších daní a menších výdajov štátu v pomere k HDP.

Diskusie o veľkosti štátu existovali od jeho vzniku. Mnohé krajiny sa v priebehu 20. storočia vydali na cestu centrálne riadeného hospodárstva, ktoré vychádzalo z učenia Karla Marxa. Tento systém nevydržal dlho a časom sa ukázal ako nefunkčný. Jeden z najčastejších argumentov odporcov štátu je tvrdenie, že štát nedokáže hospodáriť efektívne, a preto verejnosť iba okráda o peniaze. Dôkazom má byť práve spomínané obdobie neúspešného centrálne riadeného hospodárstva.

Verejnosť pravdepodobne nikdy nedospeje ku konsenzu, v akej podobe by mal štát existovať. V tejto otázke zohrávajú dôležitú úlohu okrem ekonomických faktorov aj etické, resp. morálne faktory, ktoré z hľadiska potrieb tejto bakalárskej práce v podstate vynecháme a zameriame sa iba na ekonomické faktory, aby sme dokázali určiť, kde štát zlyháva a kde je, naopak, nevyhnutný na dosiahnutie maximálneho úžitku.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Na porozumenie argumentov súčasných obhajcov anarchokapitalizmu musíme pochopiť historické okolnosti, na ktorých sú položené ich argumentačné základy. Prvé ucelené ekonomické teórie začali vznikať v 17. stočí. Následne, ako sme už spomínali v úvode, vznikali nové teórie, ktoré väčšinou striedavo obhajovali a následne kritizovali štátne zásahy do ekonomiky. My sa pozrieme bližšie na tie najvýznamnejšie teórie, ktoré tvrdili, že štát by mal mať iba minimálnu funkciu. Jeden z prvých a zároveň aj najvýznamnejších predstaviteľov klasických teórií, ktorí tvrdili, že štát je neefektívny hospodár, bol Adam Smith.

1.1 Adam Smith

Adam Smith bol najdôležitejším predstaviteľom klasickej ekonomickej školy a duchovným otcom ekonomicko-politického smeru liberalizmu. V roku 1776 napísal knihu u nás známu pod názvom Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov, v origináli známou ako *An Inquiry in to the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. V tomto diele definoval svoju teóriu hospodárskej slobody. Na rozdiel od svojich predchodcov A. Smith sa vo svojich dielach snaží zobrazit' fungovanie trhového hospodárstva. To je systém, pri ktorom funguje optimálna alokácia zdrojov, pretože každý jedinec v spoločnosti je „egoista“, ktorý sa sústreďuje výlučne na rast svojho osobného prospechu, čo je zároveň zdrojom celkového bohatstva spoločnosti.¹ Trhový systém funguje tým dokonalejšie, čím slobodnejšie môžu jednotlivci sledovať svoje vlastné ekonomické záujmy, teda maximalizovať svoj úžitok.

K zásadnému obratu v tejto škole dochádza aj v chápaní bohatstva a jeho zdrojov. Podľa A. Smitha hromadenie peňazí neznamena automaticky bohatstvo. Ich akumulácia v krajine síce nominálne zvyšuje národný dôchodok, na druhej strane ale vedie k rastu cien a poklesu kúpnej sily peňazí. Naopak, Adam Smith bohatstvo videl v reálnom produkte vytvorenom v krajine.²

Podľa Smitha by mal štát mať minimálnu funkciu a občanov by mal zastupovať v troch hlavných úlohách:

¹ FUCHS, Kamil a Ján LISÝ. *Dějiny ekonomických teorií pro právníky*.

² SABAYOVÁ, Mária. *Základy ekonómie pre neekonomické študijné odbory*.

- a) vonkajšia ochrana pred agresormi,
- b) vnútorná ochrana – právny systém,
- c) budovať a udržiavať verejné zariadenia, o ktoré nemajú jednotlivci záujem.

Základnými podmienkami na fungovanie trhového systému je dodržiavanie troch základných slobôd:

- a) sloboda jednotlivca – každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť³,
- b) sloboda podnikania – právo začať a vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť a právo založiť a riadiť podnik na vykonávanie trvalej činnosti⁴,
- c) sloboda vlastníctva – každý má právo vlastniť majetok tak sám, ako aj spolu s inými a zároveň nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojho majetku⁵.

1.1.1 Liberalizmus

Základnou hodnotou liberalizmu je sloboda. Adam Smith sa považuje za zakladateľa klasického liberalizmu. Ide o filozofický smer, ktorý kladie dôraz na osobnú slobodu jednotlivca zaistenú predovšetkým minimálnymi štátnymi zásahmi. V 19. storočí mal liberalizmus veľký vplyv aj vo Francúzsku, kde sa francúzske „laissez faire“ – nechať to tak, nechajte to konať, stalo heslom klasického liberalizmu. Dôležitým znakom klasického liberalizmu je aj viera v negatívne vymedzenú slobodu. Negatívna sloboda je sloboda od nátlaku a zavádzania. Nátlak a zavádzanie sú základnými formami zla voči iným, pretože porušujú, či dokonca úplne znemožňujú podmienky novej dohody (napr. zmluvnej).⁶ Táto sloboda by sa dala vyjadriť citátom Johna Locka: „Sloboda tvojej päste sa končí na špičke môjho nosa.“ To znamená, že každý jednotlivec je slobodný len toľko, kým neobmedzuje nikoho iného.

1.1.2 Neviditeľná ruka trhu

„Každý sleduje iba vlastný zisk a ako v rade iných prípadov ho vedie akási neviditeľná ruka trhu, aby pomáhal dosiahnuť cieľ, o ktorý mu vôbec nejde... Tým, že sleduje vlastné

³ Všeobecná deklarácia ľudských práv. Dostupné z: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>.

⁴ RATCLIFF, Christina, Barbara MARTINELLO a Kevin KAISER. *Sloboda usadiť sa a sloboda poskytovať služby* [online].

⁵ Všeobecná deklarácia ľudských práv. Dostupné z: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>.

⁶ MURÁNSKÝ, Martin. *Problematika slobody v aplikovanej etike* [online].

záujmy, neraz prospeje záujmom spoločnosti viac, než keby im chcel skutočne prospieť.“⁷ Neviditeľná ruka trhu je akýmsi obrazným pomenovaním fungovania mechanizmov trhu podľa Adama Smitha. Neviditeľná je preto, lebo pôsobí na konanie ľudí na trhu nezávisle od ich vôle. Ide o pôsobenie trhových síl, ktoré vytvárajú v ekonomike stav rovnováhy, teda equilibrium.⁸ Vychádza z predpokladu, že všetky ekonomické javy a procesy vyplývajú z prirodzenej povahy človeka. Ten sleduje svoje osobné a súkromné záujmy a na základe nich vytvára hodnotu, ktorá zvyšuje bohatstvo spoločnosti. Ide o posun oproti prechádzajúcim teóriám, ktoré sa snažili o akumuláciu kapitálu v krajine.⁹ Človek je tvor ekonomický – homo economicus a pri vstupe na trh ho k jeho cieľom vedie akási neviditeľná ruka trhu, a tak dokáže dosiahnuť svoje záujmy. Ale tento mechanizmus funguje iba vtedy, ak poskytne služby alebo tovary ďalším účastníkom trhu, kde si svoje produkty s týmito účastníkmi navzájom vymenia. To okrem iného pomáha deľbe práce a zároveň napomáha rozvoj spoločnosti.¹⁰

1.1.3 Laissez faire

Z princípu prirodzenej slobody podľa Smitha vyplýva, že štát alebo iné subjekty by nemali žiadnym spôsobom obmedzovať ekonomickú aktivitu ľudí. Voľný trh v rámci krajiny znamená okrem iného slobodný pohyb tovarov, služieb, kapitálu a práce bez štátnych regulácií, sám zariadi efektívnosť využívania zdrojov.¹¹ Vychádza z predpokladu, že každý jedinec chce na trhu dosiahnuť maximum, teda čo najväčší zisk. Aby sa tak stalo, potrebuje na trhu zaujať. To dokáže iba v prípade, že je efektívny a službu, ktorú ponúka, nedokáže ponúknuť nikto iný. A keďže na trhu funguje konkurencia, je nútený svoje služby zlepšovať a stať sa efektívnejším. Ak by štát do týchto procesov zasahoval, napríklad daňami, množstevnými obmedzeniami alebo zvýhodňovaním iných subjektov s cieľom podporiť zamestnanosť a podobne, posúval by krivky ponuky a dopytu, teda aj equilibrium, a dochádzalo by k neefektívnosti. Preto Smith hlása jednoduché heslo *laissez faire*, teda nechať to tak.

Ale s týmto výkladom by množstvo významných ekonómov nesúhlasilo. Jeden z najväčších kritikov laissez faire bol John Maynard Keynes, ktorý je zakladateľom ekonomickej teórie keynesianizmus. Vo svojom diele Koniec laissez faire reaguje najmä na

⁷ SMITH, Adam. *Pojednání o podstate a původu bohatství národu*. s.35

⁸ KORČEK, Ľudovít. *Teórie trhu (v historickej retrospektíve)*.

⁹ FUCHS, Kamil a Ján LISÝ. *Dějiny ekonomických teorií pro právníky*.

¹⁰ KORČEK, Ľudovít. *Teórie trhu (v historickej retrospektíve)*.

¹¹ LISÝ, Ján. Aktuálnosť Smithovho Bohatstva národov po 240 rokoch.

ekonomické krízy a recesie, keď tvrdí, že najlepšia cesta, ako im zabrániť, sú štátne zásahy. Podľa Keynesa je trhovú ekonomiku nestabilná, podlieha krízam a trhovú rovnováha sa môže ustáliť aj v situácii vysokej nezamestnanosti. Dôvodom je nedostatočný agregátny dopyt. A úlohou štátu by mala byť regulácia efektívneho dopytu.

Keynes tvrdil, že úroveň všetkých makroekonomických veličín závisí od agregátneho dopytu. Ten okrem iného tvorí aj dopyt podnikateľov po spotrebe, čo je zároveň jeho najdôležitejšia zložka. Výkyvy v dopyte podnikateľov po investíciách spôsobené cyklami v ekonomike spôsobujú celkovú nestabilitu ekonomiky. Preto by mal štát do systému zasahovať a podporovať investičnú činnosť podnikateľov. Ak štát nezasahuje dostatočne, nedostatočná investičná činnosť má vplyv aj na nezamestnanosť, ktorá ešte viac prehĺbuje krízu. Ide o takzvaný multiplikačný efekt. Ak klesá spotreba, podnikatelia znižujú produkciu, preto začnú prepúšťať. Blahobyt spoločnosti klesá, ľudia začnú menej utrácať, ešte viac sa znižuje produkcia a dochádza k ešte väčšiemu prepúšťaniu. Tento efekt však funguje aj opačne. Teda ak sa zvyšuje agregátny dopyt, produkcia rastie, zamestnávateľi musia zamestnať nových ľudí, dôchodok sa zvyšuje, čo vedie aj k zvýšeniu dopytu a zvýšeniu zamestnanosti. Úlohou štátu je teda dostať ekonomiku zo štádia znižovania produkcie do štádia jej zvyšovania. Na to má slúžiť expanzívna fiškálna politika. Teda podpora podnikateľov v časoch znižovania produkcie. Tak by mal štát opätovne naštartovať pozitívny multiplikačný efekt.¹²

1.1.4 Teória hodnoty

Smith vo svojom najvýznamnejšom diele vytvoril teóriu hodnoty, o ktorú sa dnes mnohí anarchokapitalisti opierajú. Ide o teóriu určovania hodnoty tovarov, za ktorú môžu byť vymenené. Túto výmennú hodnotu nazýval aj prirodzenou cenou. Vyvrátil názor, že by hodnotu tovaru určovala jeho užitočnosť. Ako príklad uvádza vodu a diamant. Zatiaľ čo voda je pre existenciu nevyhnutná, teda má vysoký úžitok, jej prirodzená cena je nízka. Diamant má užitočnosť pre ľudí takmer nulovú, zato jeho výmenná cena je veľmi vysoká. Teda môžeme konštatovať, že užitočnosť nemá žiaden vplyv na výmennú hodnotu. V rozvinutej spoločnosti určujú hodnotu výrobné náklady. Tie zahŕňajú konkrétne:

- a) množstvo práce vynaloženej na výrobu,
- b) cenu tejto práce,

¹² ŠUTAJ-EŠTOK, Andrej a kol. *Všeobecná ekonomická teória*.

- c) hodnotu, ktorá unikla pracovníkovi, keď stratil možnosť vytvoriť inú hodnotu, pretože obetoval svoj čas,
- d) mzdu, zisk, rentu.¹³

U anarchokapitalistov je toto častým argumentom proti štátu, ktorý si nárokuje na časť zisku, vytvára nerovnováhu a vykorisťuje tak pracovníkov, pretože tí dostanú za vykonanú prácu menšiu odmenu, ako je hodnota, ktorú vytvorili.

1.2 Rakúska škola

K formovaniu teórie anarchokapitalizmu prispela vo veľkej miere rakúska ekonomická škola. Ide o súčasť neoklasickej ekonómie, ktorá vznikla na konci 19. storočia. Jeden z jej predstaviteľov bol aj americký ekonóm Murray Newton Rothbard, ktorý definoval libertarianizmus a anarchokapitalizmus. Na pochopenie jeho téz je dôležité pochopiť, aký vplyv na neho mali jednotliví autori a ich diela, z ktorých neskôr – po dokončení svojho štúdia na New York-skej univerzite vychádzal.

Hoci v literatúre sa ako zakladateľ rakúskej ekonomickej školy uvádza Carl Menger so svojím dielom „Principles of economics“ (1871), kde rozpracoval teóriu hodnoty, ktorá sa orientuje na dopytovú stranu ekonomiky s dôrazom na jej hlavnú úlohu v utváraní ceny na trhu, ale aj na problematiku alokácie vzácnych zdrojov¹⁴, najväčšie zásluhy na rozšírení myšlienok tejto teórie do celého sveta môžeme pripísať tak Friedrichovi Augustovi von Hayekovi – držiteľovi Nobelovej ceny za ekonómiu, ako aj jeho učiteľovi Ludwigovi von Misesovi, ktorí rozširovali jej myšlienky najmä v medzivojnovom období v Spojených štátoch.¹⁵

Rakúska ekonómia vychádza z predpokladu existencie dokonalej konkurencie, ale trh sám osebe dokonalý nie je a trpí externými vplyvmi, ako sú vojny a prírodné katastrofy, pre ktoré ekonomika prechádza určitými cyklami. Tieto cykly tvorí fáza expanzie a následne fáza recesie. Čím silnejšia je expanzia, o to dlhšia a tvrdšia bude recesia. V tomto období postupne začala naberať na popularite menová politika. Jeden z jej hlavných nástrojov je výška úrokovej sadzby, ktorú si určujú centrálné banky jednotlivých štátov. Ale tie často v rámci predĺženia fázy expanzie znižujú úrokové sadzby až pod úroveň prirodzených

¹³ LISÝ, Ján. *Aktuálnosť Smithovho Bohatstva národov po 240 rokoch*.

¹⁴ STOLIČNÁ, Zuzana a Dalibor ČERNÍČKA. *Ekonómia I*.

¹⁵ Hospodársky cyklus očami Rakúskej školy. Dostupné z: <https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=40&disposition=inline>.

úrokových mier, čím neprirodzene zvyšujú množstvo peňazí v obeh, zvyšujú infláciu a neprirodzene predlžujú fázu expanzie, po ktorej zákonite musí prísť náročné obdobie recesie.¹⁶ Hoci nejde o fiškálnu politiku, ale o menovú politiku, centrálné banky stále spadajú pod moc štátu. A keď ich predstavitelia rakúskej školy kritizujú, kritizujú vlastne samotný štát. Preto mnohí anarchokapitalisti považujú myšlienky týchto autorov za kľúčové v pochopení, kde štát zlyháva.

Samotný Rothbard sa stretol s rakúskou ekonomickou školou až na seminároch Misesa. Misesovo dielo *Human action* bolo v Rothbardových očiach jedným z najvýznamnejších diel storočia.¹⁷ Mises tvrdí, že slobodný trh môže uspokojiť najväčšie množstvo potrieb najväčšieho počtu ľudí. Vychádza z toho, že každý dospelý človek má právo riadiť svoj život sám a nemal by byť žiadnymi autoritami donútený plniť cudzie plány.¹⁸ Ale vo svojich dielach nemá svoje argumenty založené iba na koncepte slobody. Slobodu v podnikaní a v určovaní vlastných cieľov si dokáže obhájiť aj po ekonomickej stránke. Výsledkom kapitalizmu je neustále zlepšovanie životnej úrovne. Spotrebitelia určujú svojimi nákupmi trendy na trhu, čím rozhodujú, čo má byť vyrábané, v akej kvalite a v akej kvantite.¹⁹ „Vďaka ziskovému systému prosperujú tí, ktorí uspeli v napĺňaní potrieb druhých najlepším a najlacnejším možným spôsobom.“²⁰ V jeho diele *Antikapitalistická mentalita* došiel k záveru, že čím bolo v minulosti v krajine podnikanie slobodnejšie a prekážky boli menšie, tým viac krajina dnes prosperuje a životná úroveň je o to vyššia.²¹

S týmto tvrdením sa dá súhlasiť aj v súčasnosti. Na podloženie tohto výroku uvádzame obrázok č. 1, na ktorom môžeme vidieť politickú mapu Európy pred rokom 1989; krajiny vyznačené zelenou farbou sú kapitalistické krajiny a krajiny vyznačené červenou farbou sú takzvané krajiny východného bloku, teda krajiny, kde fungoval po druhej svetovej vojne až do roku 1989 socializmus. V týchto krajinách neexistovala sloboda podnikania ani súkromné vlastníctvo. Štát bol vlastníkom všetkého. Občania týchto krajín boli zamestnanci štátu a nemohli podnikat'. Na obrázku číslo dva vidíme súčasnú politickú mapu Európy, kde odtieň modrej farby určuje výšku HDP v roku 2018 na obyvateľa v krajine. Tento ukazovateľ sa považuje v ekonómii za jeden z najvýstižnejších ukazovateľov životnej

¹⁶ Hospodársky cyklus očami Rakúskej školy. Dostupné z: <https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=40&disposition=inline>.

¹⁷ ROTHBARD, Murray. *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero*.

¹⁸ VON MISES, Ludwig. *The Anti-Capitalistic Mentality*.

¹⁹ VON MISES, Ludwig. *The Anti-Capitalistic Mentality*.

²⁰ VON MISES, Ludwig. *The Anti-Capitalistic Mentality*. s. 2

²¹ VON MISES, Ludwig. *The Anti-Capitalistic Mentality*.

úrovne, ktorý zároveň najviac odzrkadľuje realitu. Pri bližšom pohľade na obrázok 1 a obrázok 2 zistíme, že líniu, ktorá v minulosti tvorila hranicu medzi kapitalistickou a socialistickou Európou, ešte stále môžeme vidieť ako hranicu, ktorá rozdeľuje Európu na chudobnejšiu časť a bohatšiu časť.

Obrázok 1 Mapa socialistických a kapitalistických krajín v Európe pred rokom 1989

Zdroj: BURNS, David. [online].

Obrázok 2 Mapa Európy podľa HDP na obyvateľa

Zdroj: GDP per capita, PPP (current international \$).
Dostupné z: data.worldbank.org

Ako ďalší dobrý argument na potvrdenie téz Miesa môže byť tabuľka č. 1. Táto tabuľka zobrazuje hodnoty HDP na obyvateľa v dolároch (očistené od inflácie), kde sa ako bazálny rok udáva rok 2011, troch krajín v roku 1938, teda v roku, keď vo všetkých krajinách fungoval kapitalizmus. Ako si môžeme všimnúť, úroveň HDP na obyvateľa je vo všetkých uvedených krajinách podobná. Tieto 3 krajiny sú geograficky aj štruktúrou obyvateľstva podobné. V ďalšom stĺpci môžeme vidieť hodnoty HDP na obyvateľa o 50 rokov neskôr. Počas týchto 50 rokov v Československu fungoval socializmus, zatiaľ čo vo Fínsku a Rakúsku kapitalizmus. Ako môžeme vidieť v treťom stĺpci, nárast HDP na obyvateľa v krajinách s funkčným kapitalizmom je takmer dvojnásobne vyšší ako v Československu. A to si treba uvedomiť aj fakt, že Československo bolo na konci druhej svetovej vojny na strane víťaza, zatiaľ čo Rakúsko ju prehralo a bolo naň uvalené množstvo sankcií. Čiže môžeme konštatovať, že východiskovú pozíciu malo omnoho náročnejšiu.

Tabuľka 1 Porovnanie rastu HDP

Krajina	HDP NA OBYVATEĽA 1938	HDP NA OBYVATEĽA 1988	PERCENTUÁLNY NÁRAST
ČESKOSLOVENSKO	4594 \$	13882 \$	202 %
FÍNSKO	5485 \$	25644 \$	368 %
RAKÚSKO	5031 \$	25112 \$	399 %

Zdroj dát: GDP per capita. Dostupné z: ourworldindata.org

Hoci predstavitelia rakúskej školy tieto dáta k dispozícii nemali, neoklasické ekonomické teórie vznikli najmä ako reakcia ekonómov na marxizmus. Karl Marx, zakladateľ tohto ekonomického smeru, pokladal kapitalizmus za vykorisťovanie robotníkov a domnieval sa, že toto vykorisťovanie vyvrcholí triednym bojom. Preto považoval kapitalizmus za nefunkčný. Predstavitelia neoklasických teórií chceli obnoviť myšlienky Adama Smitha, ktoré sa Marx pokúšal vo svojich dielach vyvrátiť. Čas ukázal, že ich idey stáli na správnych základoch a ich navrhované postupy boli často správne. Aj preto súčasní anarchokapitalisti cítia potrebu zájsť ešte ďalej.

1.3 Neoliberalné teórie

Pojem neoliberalizmus je medzi ľuďmi (resp. vo verejnosti) často používaný v rôznych kontextoch, a to často dosť nepresne. Vznikol zhruba v 70. rokoch 20. storočia. V súčasnosti sa často stretávame s jeho nepresným používaním v rôznych politických diskusiách, kde najmä ľavicoví teoretici takto často označujú názory zástancov voľného trhu. Preto je toto slovo v spoločnosti, a to najmä vo východnej Európe, často vnímané ako expresívny až hanlivý výraz. Tento fakt je dôsledkom propagandy v bývalom Sovietskom zväze, keď vlády prezentovali jedinou možnosť prechodu z centrálne plánovaného hospodárstva na trhovú ekonomiku, a to v podobe akejsi trhovej utópie²².

Ale ako naznačuje predpona „neo“, podobne ako pri neoklasických teóriách, ide o znovuzrodenie niektorých myšlienok alebo, môžeme povedať, aj o renesanciu liberalizmu. Dá sa povedať, že ide o najnovšie, najmodernejšie teórie obhajujúce kapitalizmus, ako aj o odstraňovanie trhových bariér a hraníc medzi štátmi, teda globalizáciu. Neoliberalné teórie vznikli najmä ako reakcia na krízy keynesianizmu v 70. rokoch 20. storočia. V krajinách sa

²² KOTRASOVÁ, Miroslava a Alena ROCHOVSKÁ. *Neoliberalizmus a pracujúci chudobní v kontexte Slovenska a EÚ*.

neoliberálna politika presadzovala hlavne v 80. rokoch. Margaret Thatcherová bola jej predstaviteľkou vo Veľkej Británii a Ronald Reagan v USA.

Neoliberáli od štátu očakávajú, že sa zameria na udržiavanie vyrovnaného rozpočtu, otvorí dvere zahraničným investíciám, zruší progresívnu daň. Práve tretí bod je často považovaný za kontroverzný. Vychádza z predpokladu, že štát by nemal trestať bohatých, práve naopak, mal by ich odmeňovať, ako aj rozvíjať podnikateľské prostredie, lebo práve to podporí ekonomický rast, a teda prospeje spoločnosti. Kritici často argumentujú, že neoliberalí finančne pomáhajú aj nadnárodným monopolom, ktoré majú veľkú vyjednávaciu moc. Ak sa im nebudú páčiť podmienky, ktoré štát určil, ako napríklad výška minimálnej mzdy, môžu z krajiny odísť. To si však štát vo väčšine prípadov dovoliť nemôže, keďže tieto podniky zvyšujú zamestnanosť v regióne. Z tohto dôvodu táto podpora nadnárodných firiem prinúti štát usilovať sa o priame zahraničné investície, a to bez nároku na zisk štátu. Vytvorí sa tak kruh, kde moc štátu bude postupne slabnúť a podnikatelia budú naberať na moci.²³

Hoci by to tak na prvý pohľad nemuselo vyzeráť, podporu monopolov často vnímajú negatívne aj neoliberalí. Tento predpoklad často vychádza z toho, že podnikateľské prostredie je pre nich na prvom mieste. V skutočnosti však neoliberalizmus pripúšťa aj štátne zásahy, aby vytvoril vhodné prostredie na voľnú súťaž. Práve viera v konkurenciu by mala byť jeho hnacou silou.²⁴ Tá zabezpečí na trhu vysokú mieru zamestnanosti a nadnárodné spoločnosti si tak budú musieť konkurovať zlepšovaním podmienok pre zamestnancov, čoho výsledkom bude vyššia životná úroveň v spoločnosti.

1.3.1 Chicagská škola

Chicagská ekonomická škola je ekonomické učenie, ktoré sa v mnohých oblastiach nechalo inšpirovať rakúskou ekonomickou školou. Jedným z pravdepodobných dôvodov, prečo je to tak, je fakt, že sám F. Hayek pôsobil v Chicagu v 50. rokoch 20. storočia. Čo však chicagskú školu odlišovalo od rakúskej, bol takzvaný metodologický pozitivizmus. Teda predpoklad, že ak sú závery empirického skúmania v súlade s realitou, sú tieto závery pravdivé vždy a za každých okolností.²⁵ Ide o odmietanie teórie bez empirie a naopak, empirie bez teórie. Zatiaľ čo rakúska ekonomická škola postupovala skôr metódou dedukcie, chicagská vychádzala z dát, z ktorých následne tvorila závery. Ekonómiu považuje za

²³ KOŠČ, Ján a kol. *Slovenské skúsenosti s neoliberalizmom*.

²⁴ SAMSON, Štefan. *Dejiny ekonomických teórii: Učenie Keynesa a súčasné ekonomické teórie*.

²⁵ HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*.

kvantitatívnu vedu, preto sa v rámci chicagskej školy vo veľkom rozsahu využívajú kvantitatívne metódy. K ich zavedeniu do ekonómie významne prispel výskumný inštitút Cowles Commission počas svojho pôsobenia v Chicagu.²⁶

To prispelo k tomu, že Chicagská škola vytvorila ekonomický prúd, ktorý sa vo svete označuje ako monetarizmus. Ako sme už spomínali, neoliberáli boli veľkými kritikmi keynesianizmu. Monetaristi vidia v štátnych zásahoch nie záchranu, ale naopak, skazu a hlavnú príčinu kríz. Keynesianizmus vnímajú ako rozhodovanie medzi infláciou a nezamestnanosťou.²⁷ Kapitalizmus je stabilný systém, ale nerovnováhu vyvolávajú zásahy zvonku, ako aj zlá menová politika emisnej banky, ktorá vytvára monetárne šoky tým, že rýchlo a zásadne mení množstvo peňazí v obehu. Podľa Friedmana, laureáta Nobelovej ceny a najvýznamnejšieho predstaviteľa monetarizmu, by banka, ktorá tlačí peniaze, mala zvoliť tempo peňažného rastu zodpovedajúce reálnemu rastu ekonomiky a toto tempo by mala dlhodobo dodržiavať.²⁸

Monetaristi označovali infláciu ako čisto finančný jav. Dokonca samotný Friedman dokázal predpovedať infláciu v dôsledku keynesovskej hospodárskej politiky, ktorá v 70. rokoch prišla. Tvrdil, že infláciu v USA vytvára jej centrálna banka svojou zle nastavenou stratégiou. A práve tam, kde vzniká, ju treba aj zastaviť.²⁹

Monetarizmus začína naberať na popularite, až keď sa k moci dostáva Ronald Reagan. Jeho kancelária uskutočnila začiatkom 80. rokov monetárny experiment na utlmenie inflácie po treťom ropnom šoku. Namiesto klasických fiškálnych zásahov sa zvýšila úroková sadzba, čo postupne utlmovalo infláciu.

Experiment pozostával zo znižovania daní, deregulácie štátnych zásahov a aj z pokusu o znižovanie vládnych výdajov, ktorý bol však z dôvodu prebiehajúcej studenej vojny neúspešný. V roku 1982 kongres znížil najvyššiu sadzbu dane z príjmu zo 70 % na 50 %.³⁰ To pomohlo naštartovať rast hrubého domáceho produktu na niekoľko nasledujúcich rokov. V roku 1983 ekonomika vzrástla o 4,5 %, v roku 1984 o 7,2 % a v roku 1985 o 4,1 %. Do konca roka 1986 dosiahol rast 3,463 %, ale miera nezamestnanosti bola 6,6 %, čo bolo stále

²⁶ PÁSTOR, Ľuboš. *Chicagská ekonomická škola a jej význam pre súčasnosť*.

²⁷ NEMEC, Marián. *Úloha peňazí v menovej politike Európskej centrálnej banky*.

²⁸ HOLMAN, Robert. *Vývoj ekonomického myšlení*.

²⁹ HOLMAN, Robert. *Vývoj ekonomického myšlení*.

³⁰ Federal Individual Income Tax Rates History. Dostupné z: https://files.taxfoundation.org/legacy/docs/fed_individual_rate_history_nominal.pdf.

viac ako prirodzená miera nezamestnanosti.³¹ Reagan opäť znížil dane na 28 %.³² Rast zostal v roku 1987 na podobnej úrovni 3,46 % a v roku 1988 sa zvýšil na 4,18 %.³³ Nezamestnanosť klesla v roku 1987 na 5,7 % a potom v roku 1988 klesla na 5,3 %.³⁴

Reagan odstraňoval aj cenové kontroly z Nixonovej éry. Odstránil kontroly cien ropy a plynu, káblovej televízie a diaľkových telefónnych služieb. Ďalej dereguloval medzištátnu autobusovú dopravu a námornú dopravu. Tie všetky obmedzovali voľný trh.³⁵ Za jeho vlády ďalej vznikol aj zákon, ktorý dereguloval bankovníctvo. Tento zákon odstránil obmedzenia týkajúce sa výšky úverov pre sporiteľne a úverové banky. Treba však objektívne dodať, že deregulácia a rozpočtové škrtky prispeli ku kríze sporiteľní a úverových bánk v roku 1989. Táto kríza bola začiatkom recesie v roku 1990.³⁶

Tomuto experimentu sme v našej práci venovali toľko pozornosti preto, lebo je to jeden najznámejších prípadov zmenšovania štátu. Hoci je Reaganova politika veľmi často diskutovaná a aj objektívne kritizovaná, ako preukazuje množstvo zástancov zmenšovania štátu, experiment možno považovať za úspešný, keďže jeho hlavným cieľom bolo znovu naštartovať ekonomiku. Tomu, že nešlo iba o šťastie, nasvedčuje aj fakt, že v tomto čase Sovietsky zväz a jeho centrálna riadená ekonomika Spojeným štátom prestali stačiť, čo bol aj jeden z dôvodov rozpadu komunizmu.³⁷

Všetky tieto prúdy spomíname v súvislosti s anarchokapitalizmom, pretože sú súčasťou štandardného a moderného ekonomického myslenia dodnes. Sú veľmi aktuálne, hoci v tejto súvislosti je nutné povedať aj fakt, že stratégia centrálnej banky, založená na režime monetárneho cielenia, je v súčasnosti v menovej politike centrálnych bánk ojedinelým javom. Výnimku však predstavuje Európska centrálna banka, ktorej stratégia obsahuje prvky monetárneho cielenia.³⁸

³¹ Labor Force Statistics from the Current Population Survey. Dostupné z: <https://data.bls.gov/timeseries/LNS14000000>.

³² Federal Individual Income Tax Rates History. Dostupné z: https://files.taxfoundation.org/legacy/docs/fed_individual_rate_history_nominal.pdf.

³³ GDP growth (annual %) - United States. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=1988&locations=US&start=1983>.

³⁴ <https://data.bls.gov/timeseries/LNS14000000>

³⁵ MACK, Connie. *President Reagan's Economic Legacy* [online].

³⁶ MACK, Connie. *President Reagan's Economic Legacy* [online].

³⁷ FELDSTEIN, Martin. *Koniec reganovsko-thatcherovskej revolúcie?*.

³⁸ NEMEC, Marián. *Úloha peňazí v menovej politike Európskej centrálnej banky*.

1.3.2 Teória ponuky

Na túto dodnes aktuálnu teóriu anarchokapitalisti často odkazujú v diskusiách o životnom prostredí, keď odporcovia anarchokapitalizmu často argumentujú, že štát chráni životné prostredie, no voľný trh by ho zničil.

Podobne ako monetarizmus vznikla táto teória v druhej polovici 20. storočia ako reakcia na krízu v USA a neúspech keynesianizmu. Hlása minimálne štátne zásahy, ale riešenie nevidí v monetárnej politike, ale v zdokonaľovaní agregátnej ponuky, teda podnikateľskej sféry. Zvýšenie aktivity podnikateľov by malo zvýšiť konkurenciu na trhu. Podnikatelia budú musieť svoje aktivity následne zdokonaľovať. Musia zvyšovať svoju aktivitu, iniciatívu a zavádzať nové technológie.

Spotrebitelia tak budú mať väčšiu možnosť výberu a na trhu nebude rozhodovať iba cena, ale napríklad aj kvalita alebo spôsob výroby. Keď bude o firme známe, že vyrába napríklad autá veľmi neekologicky a spotrebováva pri tom veľké množstvo ropy, záujem medzi ľuďmi, ktorí si uvedomujú dôležitosť ochrany životného prostredia, o výrobok klesne, pretože siahnu po jeho ekologickejších substitútoch. Ako bude ropa ubúdať, zároveň bude stúpať jej cena. Podnikatelia preto budú musieť prísť s novou technológiou, ktorou sa budú autá vyrábať ekologickejšie a efektívnejšie³⁹.

1.4 Anarchokapitalizmus a minarchizmus

V posledných desaťročiach sa okrem mainstreamu začali rozvíjať debaty o pretransformovaní klasického liberalizmu do jeho extrémnej podoby, teda do minarchizmu alebo anarchokapitalizmu. Ide o syntézu rakúskej ekonomickej školy a anarchoindividualizmu.⁴⁰ Anarchoindividualizmus je filozofický smer, ktorý sa usiloval o dosiahnutie spoločnosti skutočne slobodných jedincov. Kladie dôraz na individuum a usiluje sa o jeho nezávislosť v rovine politickej, ekonomickej aj kultúrnej.⁴¹ „Do dôsledku dotiahnutý kapitalizmus je anarchia a do dôsledku dotiahnutá anarchia je kapitalizmus.“⁴²

Minarchisti rovnako ako anarchokapitalisti vnímajú štát ako zlo, ale na rozdiel od nich ho v úlohe „nočného strážcu“ vnímajú ako nevyhnutný. Štát má teda jedinou úlohu, a to chrániť práva občanov. Nemusí ísť bezprostredne o políciu a väznice, tie môžu byť aj

³⁹ URZA. *Anarchokapitalizmus*.

⁴⁰ URZA. *Studio Svobodného přístavu: Co je to anarchokapitalismus?*.

⁴¹ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Průvodce anarchismem: myšlenky, proudy, osobnosti*.

⁴² URZA. *Ankap ve zlínském baru Nový svět*, č. 37:19.

súkromné, ale často hovoria napríklad o nezávislom súdnictve. Anarchokapitalisti veria, že aj túto funkciu dokáže zastávať voľný trh, tak ako dokáže nahradiť aj všetky ďalšie funkcie štátu, a to omnoho efektívnejšie. Teda všetky funkcie štátu sú nahraditeľné súkromnými inštitúciami. Vládu vnímajú ako deštruktívnu voči tomu, čo chce zachovať, aj ako neefektívnu, pretože vytvára monopoly v mnohých oblastiach, ako je napríklad školstvo, zdravotníctvo, bezpečnosť a podobne. Jediný spravodlivý a efektívny systém poskytovania je konkurencia na trhu.⁴³ „Tvrdíme, že so spoločnosťou nie je niečo v poriadku, pretože je rozdelená na tých, ktorí žijú z plodov svojej práce, a tých, ktorí žijú z plodov práce iných. Považujeme to za nespravodlivosť.“⁴⁴ Tento citát z knihy minarchistu Davida Boaza, ktorého autorom je Frank Chodorov, vyjadruje nesúhlas s daňami, ktoré si štát násilím, teda nie na báze dobrovoľnosti, vynucuje a následne prerozdeľuje, a to bez ohľadu na to, či s tým jedinec, ktorý peniaze zarobil, súhlasí.

Ak by sme to mali zhrnúť, anarchokapitalizmus je založený na týchto princípoch:

- a) Obojstranná dobrovoľnosť – nikto nemá právo nikomu diktovať, aké služby má poskytovať alebo prijímať. Na rozdiel od štátu, ktorý takto môže od svojich občanov vynucovať platbu za služby formou odvodov, aby im bolo poskytnuté napríklad sociálne poistenie, čo nemusí byť vždy efektívne. Napríklad ak jedinec v danom okamihu potrebuje investovať väčšiu sumu peňazí, ktorá by sa mu mohla v budúcnosti vrátiť mnohonásobne vyššia.
- b) Žiadne monopoly – v anarchokapitalistickej spoločnosti neexistujú žiadne monopoly, pretože tie vytvára štát tým, že zakazuje v niektorých oblastiach vstúpiť na trh. Ak sa v tejto spoločnosti ukáže niekto ako neefektívny poskytovateľ, na trhu bez regulácií mu vznikne efektívnejšia konkurencia.
- c) Decentralizácia na úroveň jednotlivcov – neexistuje žiadna volená vláda, ktorá síce má rozhodovať v mene väčšiny, ale menšina o svojich potrebách rozhodovať nemôže.
- d) Žiadne donucovacie prostriedky – nikto nemôže nikoho donútiť platiť časť svojich zarobených peňazí pod hrozbou násillia tak, ako to robí štát vyberaním daní pod hrozbou väzenia.⁴⁵

⁴³ HOPPE, Hans. *O omylech klasického liberalismu a budoucnosti svobody*.

⁴⁴ CHODOROV, Frank. *O tom, „jak s tím něco udělat“*. s 357.

⁴⁵ URZA. *Studio Svobodného přístavu: Co je to anarchokapitalismus?*.

Mnohí anarchokapitalisti na čele s Martinom Urzom z Českej republiky, v súčasnosti bezpochyby jedným z najvýznamnejších predstaviteľov a šíriteľov myšlienok anarchokapitalizmu v Európe, považujú súčasný model kapitalizmu iba za ďalší vývojový krok v spoločnosti. Tvrdia, že podobne ako napríklad feudalizmus alebo komunizmus sa časom ukáže ako nefunkčný, až spoločnosť dospeje do fázy, že postupným zmenšovaním štátu samotný štát zanikne. Toto sa však nedá dosiahnuť revolúciou, prevratom či násilným vnútením. Aj keby sa tak stalo, ak by ľuďom bola vnútená slobodná spoločnosť, okamžite by si opäť vytvorili svoj štát. Preto jedinou cestou k dosiahnutiu anarchokapitalizmu je pochopenie jeho potreby cez dialóg.⁴⁶

⁴⁶ URZA. *Anarchokapitalizmus*.

2 Ciel' práce

Anarchokapitalizmus je v súčasnosti iba teoretickým modelom. Ale vďaka histórii máme skúsenosti s rôznymi ekonomickými modelmi v rôznych obdobiach a v rôznych ekonomikách. Na základe týchto dát môžeme pomerne presne určiť, kedy a v akom smere štát bol, respektíve nebol prospešný. Primárnym cieľom práce je identifikovať výhody a nevýhody fungovania trhu a podnikania v ekonomickom modeli anarchokapitalizmu oproti súčasnému modelu kapitalizmu v oblastiach, ktoré sú štátom ovládané najčastejšie.

Pre splnenie primárneho cieľa je nevyhnutné splniť aj ďalšie čiastkové ciele. Medzi ne patrí:

- Porovnanie a následne vyhodnotenie riešení ekonomických kríz v nami vybraných krajinách. Vyhodnotenie by malo ukázať v ktorých situáciách je štát nevyhnutný a naopak kedy štátne zásahy nie sú potrebné.
- Ďalej sa pokúsime odhaliť oblasti v ktorých štát zlyháva a mal by ho nahradiť voľný trh a na oblasti v ktorých toto nie je možné.
- Pozrieme sa na hypotézy, s ktorými sa často stretávame u anarchokapitalistov a pokúsime sa ich potvrdiť alebo vyvrátiť.
- Zistiť kedy zacyklenosť ekonomiky spôsobujú štátne zásahy a kedy voľný trh.
- Poukázať na riešenia svetovej finančnej krízy na Slovensku, odhaliť chybné kroky vlády ale aj dobré riešenia. Vyhodnotiť tieto riešenia ako celok a zistiť či v snahe o zmiernenie jej účinkov bola vláda Slovenskej Republiky úspešná alebo neúspešná.
- Spraviť rozhovor s pánom Martinom Urzom, známym českým anarchokapitalistom, vyhodnotiť jeho argumenty pre bez-štátnu spoločnosť, nájsť v nich chyby ale aj poukázať na jeho správne argumenty, ktorými by sa spoločnosť mala zaoberať.
- Navrhnuť smer ktorým by sa spoločnosť mohla v budúcnosti vydať.

3 Metodika práce a metódy skúmania

Ako sme už spomínali, štátne zásahy podľa anarchokapitalistov iba nafukujú bublinu, ktorá jedného dňa praskne. Čím je táto bublina väčšia, tým je recesia závratnejšia a ekonomike trvá o to dlhšie, aby sa s takýmto zásahom vyrovnala. Na to, či je táto hypotéza pravdivá, sa pozrieme v nasledujúcej časti bakalárskej práce.

3.1 Metodika práce

Budeme porovnávať, ako sa krajiny dokázali vyrovnat' s cyklickým vývojom ekonomiky, a to najmä v období finančnej krízy, ktorá sa začala v roku 2008. Pozrieme sa na dve krajiny – Írsko a Fínsko, ktoré sú štruktúrou obyvateľstva, životnou úrovňou a geografickým postavením vo svete relatívne podobné. K týmto krajinám pridáme na porovnanie aj Slovenskú republiku. Všetky krajiny spadajú do Európskej únie, ako aj do samotnej eurozóny, z hľadiska štátneho zriadenia ide vo všetkých prípadoch o parlamentnú republiku. Vstupné parametre sú teda takmer identické. Preto sa môžeme zamerať na hlavný rozdiel týchto krajín, to je prístup k hospodárskej politike a k verejným financiám krajín. Zatiaľ čo Fínsko ako škandinávská krajina je známe svojou ľavicovou politikou, vysokým daňovým zaťažením, teda aj vysokým štátnym rozpočtom, ktorým vláda disponuje, na druhej strane Írsko je často uvádzané ako krajina opačného prístupu. Využijeme voľne dostupné makroekonomické štatistiky, pozrieme sa na jednotlivé reakcie vlád na cyklický vývoj v týchto krajinách a pokúsime sa dospieť k záveru, či bol štát svojím správaním pre občanov deštruktívny alebo, naopak, nápomocný. Následne sa bližšie pozrieme na stredoveký Island v 13. storočí, ktorý fungoval ako anarchokapitalistická spoločnosť, a porovnáme ho s bohatým Anglickom. V ďalšej časti sa zameriame na samotné podnikanie v anarchokapitalizme, na čo využijeme rozhovor, ktorý nám poskytol pán Martin Urza na potreby tejto bakalárskej práce. Pozrieme sa, ako by podnikanie v rôznych oblastiach mohlo vyzerat', a porovnáme ho s tým, ako vyzerá dnes. V závere zhrnieme naše zistenia zo všetkých troch častí a pokúsime sa vyhodnotiť, či je štát, ako ho poznáme dnes, priveľký a či by jeho zmenšovanie bolo pre spoločnosť prospešné.

4 Výsledky práce a diskusia

Táto časť je zameraná na prezentáciu výsledkov ku ktorým sme dospeli po vzhliadnutí dát a následnom rozhovore s pánom Martinom Urzom. Súčasťou kapitoly mali byť splnené ako čiastkové ciele, tak aj primárny cieľ práce.

4.1 Ekonomické cykly

Ekonomické cykly sú neoddeliteľnou súčasťou každej z ekonomík. Ide o fluktuáciu hlavných makroekonomických ukazovateľov. Hoci sa zdá, že z dlhodobého hľadiska majú tieto ukazovatele vzostupný charakter, z krátkodobého hľadiska dochádza k rôznym výkyvom. Pre podnikateľov majú tieto cykly zásadný vplyv na ich činnosť, keďže určujú trendy v ekonomike, hýbu s makroekonomickými ukazovateľmi a zásadne menia štruktúru podnikateľského prostredia. Existuje viacero teórií, ktoré sa snažia tieto cyklické pohyby odôvodniť. Za zmienku stoja tie najznámejšie, ako je:

- a) Investičná teória, ktorej autorom je Keynes. Cykly vysvetľuje ako následok nepravidelných investícií, čo spôsobuje výkyvy v agregátном dopyte.
- b) Monetaristická teória, ktorá vníma ako hlavnú príčinu šoky v peňažnej zásobe v ekonomike.
- c) Rakúska teória cyklu, známa ako ABCT, opisujúca cyklus ako následok regulácie úrokovej miery.⁴⁷

Anarchokapitalisti sa prikláňajú tak k rakúskej teórii cyklu, ako aj k monetaristickej teórii, keď ako hlavné príčiny nestability ekonomiky vnímajú akékoľvek zásahy zo strany štátu. Tvrdia, že hospodárske cykly v podobe, ako ich poznáme, existujú, odkedy existuje frakčné bankovníctvo, ktoré generuje nové nekryté peniaze. Urza kritizuje investičnú teóriu s tým, že trh má v sebe zabudovaný mechanizmus prirodzenej úrokovej miery, ktorý sám zabezpečí stabilitu ekonomiky. Úrokovú mieru vníma ako nositeľ a informácie pre investorov. Ak je v spoločnosti vysoká miera úspor, ľudia nemajú tendenciu požičať si peniaze. To znamená, že sa prirodzene začne znižovať dopyt po pôžičkách, zatiaľ čo ponuka zostáva na rovnakej úrovni. Zákon dopytu a ponuky teda hovorí, že cena peňazí, teda úrok, začne klesať. To znamená, že trh vyslal investorom správu, že teraz je vhodná chvíľa na

⁴⁷ DUJAVA, Daniel a Ján LISÝ. Reálny ekonomický cyklus v podmienkach nedokonalého fungovania trhu kapitálu.

investovanie. Úrok je nízky, teda peniaze sa im oplatí požičať a zároveň majú ľudia úspory, ktoré môžu minúť.⁴⁸

Ak je úroková sadzba, naopak, umelo znižovaná centrálnou bankou alebo vládnymi reguláciami, ekonomika vyšle mylný signál podnikateľom, ktorí spravia investíciu, aj keď ľudia nemajú reálne úspory, čiže ich projekt bude s väčšou pravdepodobnosťou neúspešný. Z krátkodobého hľadiska môžu takéto regulácie pomôcť s vysokou mierou nezamestnanosti, ale keďže títo investori vo väčšine prípadov nakoniec skrachujú, nezamestnanosť sa vráti do svojho pôvodného stavu a inflácia sa zvýši. Podľa Martina Urzu výsledkom takýchto opatrení bude vždy stagflácia, teda stav, keď sa nezamestnanosť nemení, ale inflácia stále stúpa.⁴⁹ Z uvedeného vyplýva, že Phillipsova krivka, z ktorej vychádzali keynesianci a ktorá opisuje vzťah nezamestnanosti a inflácie ako nepriamu úmeru, t. j. čím väčšia inflácia, tým menšia nezamestnanosť, funguje podľa anarchokapitalistov iba krátkodobo. Kontinuálne vykonávanie monetárnej politiky vnímajú ako prifukovanie bubliny, ktorá jedného dňa musí prasknúť, rovnako ako to bolo v roku 1995, keď vznikla takzvaná dot-com bublina. Keď bublina praskne, nastáva recesia. Ale samotný Urza priznáva, že ak by bol zásah do ekonomiky jednorazový, ekonomika by ho možno dokázala vstrebať.⁵⁰

4.1.1 Ekonomické cykly v anarchokapitalizme

Urza nepopiera existenciu hospodárskych cyklov ani v anarchokapitalistickej spoločnosti. Hlavný rozdiel by podľa jeho slov bol v tom, že tieto cykly by stratili na pravidelnosti a vo svojej podstate by išlo skôr iba o ojedinelé krízy. Tieto krízy by však neboli spôsobené endogénnymi faktormi v ekonomike, ako je kolísanie investícií, ale exogénnymi faktormi. Ide o vplyvy mimo ekonomiky, v súčasnosti by takúto krízu mohol spôsobiť COVID-19 alebo vojna. Anarchokapitalistické spoločnosti, ako napríklad stredoveký Island, existovali krátko aj v minulosti a takisto sa v nich takéto krízy vyskytli. Boli spôsobené napríklad kobyolkami, ktoré zničili úrodu, alebo rôznymi inými prírodnými katastrofami.⁵¹

Ďalej sa predpokladá, že v anarchokapitalizme by bolo v obehu rovnaké množstvo peňazí. Keďže v ekonomike by fungovalo súčasne viac mien, ľudia by mali tendenciu sa zbavovať inflačných mien, ktoré časom strácajú na hodnote, a prechádzať na meny, ktorých

⁴⁸ Príloha 1

⁴⁹ Príloha 1

⁵⁰ Príloha 1

⁵¹ Príloha 1

je obmedzené množstvo. To sú napríklad peniaze kryté zlatom alebo kryptomeny. Toto by spôsobilo, že ak by sa ekonomike v anarchokapitalizme darilo a bol by splnený predpoklad fixného množstva peňazí, ceny by klesali, peniaze by boli teda deflačné. V tom prípade by množstvo etatistov (zástancov štátu) namietalo, že by to roztočilo deflačnú špirálu. To znamená stav, keď ľudia v ekonomike reagujú na znižovanie cien odložením spotreby na neskôr, aby ich nákup bol ešte výhodnejší, čo vedie ku kríze, z ktorej je veľmi ťažké dostať sa. Na túto námietku má Urza niekoľko argumentov. Ak by sa totiž ekonomika v anarchokapitalizme dostala do problémov, na trhu by začalo klesať množstvo tovarov a služieb, no množstvo peňazí by zostalo rovnaké. To by znamenalo, že statky sú vzácnejšie a ľudia sú ochotní za ne ponúknuť viac. V rozhovore s nami Urza tento jav vysvetľuje na detskej hre, kde by sme dali deťom 1000 cukríkov, ktoré by si mohli kúpiť za stále množstvo detských peňazí. Deti by boli ochotné utrátiť všetky peniaze, aby tieto cukríky získali. Ak by sme im však množstvo cukríkov 10-krát znížili, pre deti by sa stali vzácnejšími, zvýšili by dopyt a aj ponúkanú cenu. Došlo by k rastu cien a peniaze by boli inflačné. Vďaka tomuto mechanizmu by sa voľný trh dokázal držať v rovnováhe, pretože ak by sa ekonomika začala prehrievať, tento mechanizmus by ju zbrzdil.⁵²

4.2 Svetová finančná kríza

Na pochopenie reakcií jednotlivých vlád musíme poznať pohľad na túto krízu, a to z hľadiska etatistov, ako aj anarchokapitalistov. Stiglitz vníma túto krízu ako dôsledok neoliberálnej ekonomickej politiky. „Neoliberálny trhový fundamentalizmus bol vždy politickou doktrínou, ktorá slúžila určitým záujmom. Rétorika o voľnom trhu sa uplatňovala výberovo. Kládol sa naň dôraz, keď slúžil určitým záujmom, a nehovorilo sa o ňom, keď to bolo nevhodné.“⁵³ Autor tohto výroku naráža pravdepodobne na dereguláciu finančného sektora štátom, ktorá nastala na konci 70. rokov 20. storočia a trvala prakticky až do vypuknutia krízy. Jeden z jej kľúčových bodov bolo zrušenie tzv. Glass-Steagallovhovho zákona, ktorý oddeloval komerčné a investičné bankovníctvo, aby zabránil hazardnému zaobchádzaniu bánk so svojimi zdrojmi, čo spôsobilo už v minulosti hospodársku krízu⁵⁴. Urza avšak nevníma takéto kroky ako deregulačné. Argumentuje tým, že štát zvyšuje

⁵² Príloha 1

⁵³ STIGLITZ, J. 2008. Interview. In: Financial Times Deutschland, 19. júl 2008.

⁵⁴ GYLFASSON, Thorvaldur a kol. *Nordics in global crisis*.

právomoci bankám, ktoré majú monopol na štátnu menu, ktorej si môžu emitovať toľko, koľko chcú. Nejde teda o žiaden krok k voľnému trhu, ale krok od neho. Preto ide o reguláciu, nie dereguláciu.⁵⁵ Ďalším argumentom by zaiste bolo, že to bol práve americký Federálny rezervný systém, ktorý držal úrokové sadzby na nízkej úrovni, aby zabránil recesii v ekonomike. Preto v USA začiatkom tisícročia mohli dostať hypotekárny úver aj ľudia s nestabilným príjmom, ktorí ho neskôr neboli schopní splatiť. To vyvolalo splasnutie bubliny, ktoré vyústilo do svetovej finančnej krízy.⁵⁶

4.2.1 Prejavy krízy vo vybraných krajinách

Po pozretí dát svetovej banky⁵⁷ odzrkadľujúcich medziročný rast (respektíve pokles) HDP od roku 1984 do roku 2020 vo vybraných krajinách, o zacyklenosti ich ekonomík nemôže byť pochyb. Hrubý domáci produkt krajiny ako makroekonomický ukazovateľ reálne preukazuje výkonnosť ekonomiky. Vďaka jeho medziročným zmenám môžeme pozorovať, či bola ekonomika v konjunktúre alebo v recesii.

Ako môžeme vidieť na grafe 1, obe ekonomiky zaznamenali najväčší pokles práve v roku 2009 ako následok svetovej finančnej krízy. Zatiaľ čo do Írska prišla kríza o niečo skôr a pokles reálneho HDP môžeme pozorovať už v roku 2008, Fínsko sa v tomto období ešte dokázalo udržať v kladných číslach, a hoci sa rast oproti predchádzajúcim rokom znateľne spomalil, HDP narástlo o 0,78 %. O to tvrdší pád bol pre Fínsko rok 2009, keď HDP oproti minulému roku klesol až o viac ako 8 %. Ak by sme to mali zosumarizovať, Írsko malo v roku 2007, teda pred krízou, reálne HDP 204,68 miliardy € a Fínsko 220,28 miliardy €. V najhlbšej kríze v roku 2009 to bolo v Írsku 185,53 miliardy €, čo predstavuje prepád za dva roky o 9,36 %, a vo Fínsku 204,08 miliardy €, čo predstavuje prepád za dva roky o 7,35 %. V roku 2010 sa obom krajinám podarilo svoje reálne HDP oproti kritickému roku 2009 zvýšiť. Zaujímavé sú aj roky po vrchole krízy. Následky krízy boli znateľné, čo sa prejavilo poklesom HDP vo Fínsku v troch za sebou idúcich rokoch – 2012, 2013, 2014. Zato v Írsku od vrcholu krízy až po súčasnosť došlo k poklesu HDP iba v roku 2012, a aj to iba v minimálnej miere – o 0,05 %.⁵⁸

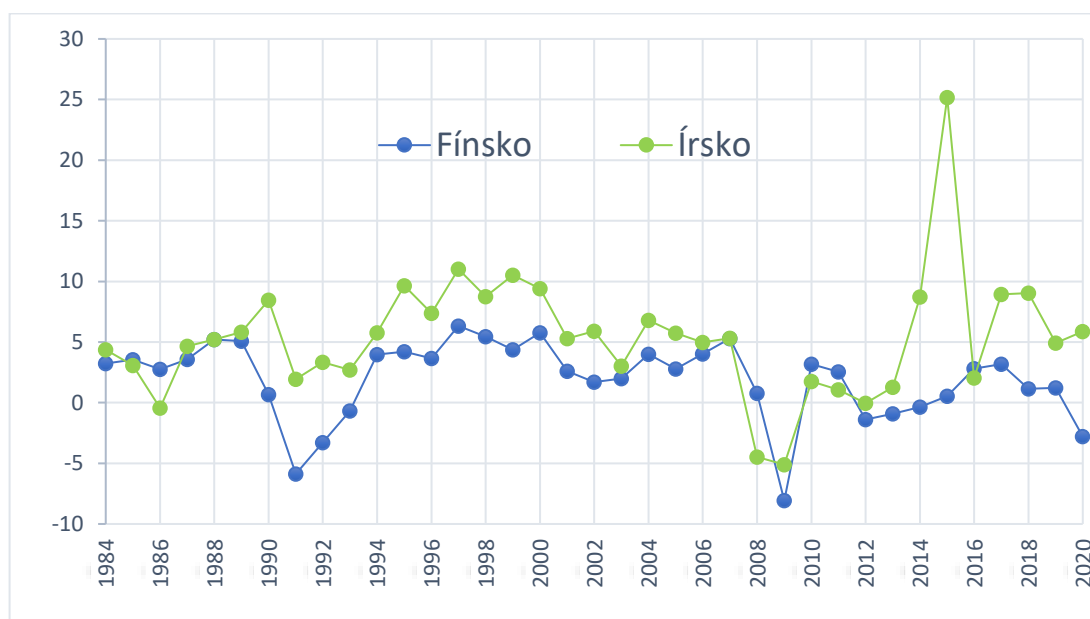
⁵⁵ URZA. Deregulace bankovníctví.

⁵⁶ MICHALCOVÁ, Barbora. *Svetová finančná kríza - príčiny, dôsledky, východiska* [online].

⁵⁷ Príloha 2

⁵⁸ Príloha 2

Graf 1 Rast HDP vo Fínsku a Írsku, vlastné spracovanie

Zdroj dát: GDP growth (annual %) - Ireland, Finland. Dostupné z: data.worldbank.org

Môžeme povedať, že Írsko sa aj vďaka tomu definitívne dostalo z krízy už v roku 2014, keď jeho reálne HDP po prvýkrát presiahlo HDP z predkrízového roku 2007. Fínsko túto metú dosiahlo až o 3 roky neskôr. Toto obdobie môže byť pri riešení našej hypotézy kľúčové. Je až pozoruhodné, akým spôsobom dokázalo Írsko rásť v pokrízovom období. Zatiaľ čo Fínsko bojovalo s poklesom HDP, v Írsku rástla ekonomika neuveriteľným tempom. Roky 2014 a 2015 boli zvlášť úspešné, keďže v roku 2014 bol rast 8,71 % a v nasledujúcom roku 25,17 %. V tomto období Írsko dokonca predbehlo Fínsko aj v ročnom reálnom HDP, a to aj napriek tomu, že má menej obyvateľov. Tento stav trvá dodnes.⁵⁹ Celkový nárast HDP za tieto dva roky bol v Írsku 36,08 %.

Ako uvádzajú viaceré zdroje, za týmto rýchlym rastom stojí globalizácia a fakt, že Írsko prilákalo svojím nízkym daňovým zaťažením množstvo medzinárodných organizácií, ktoré presunuli do krajiny svoje aktivity. Treba si však uvedomiť, že v takom prípade nemusí byť indikátor rastu HDP v krajine ako indikátor rastu životnej úrovne až taký presný. Je to preto, že časť príjmov z výroby môže byť opätovne vrátená do zahraničia. Preto je v tomto presnejší ukazovateľ hrubého národného produktu, ktorý stúpol v roku 2015 o 6,4 %.⁶⁰ Zaujímavé sú aj ďalšie ukazovatele. Napríklad súkromná spotreba (4,5 %) a maloobchodné tržby (8,2 %) v roku 2015 výrazne rástli vďaka rastúcej zamestnanosti (2,6 %). Je takisto

⁵⁹ Príloha 2

⁶⁰ Irish GDP up by 26.3% in 2015?. Dostupné z: <https://www.oecd.org/sdd/na/Irish-GDP-up-in-2015-OECD.pdf>.

dôležité povedať, že tieto ukazovatele sú v tomto období stále na nižšej úrovni ako pred krízou. Ale stav verejných financií sa naďalej zlepšoval a pomer dlhu verejnej správy k HDP rýchlo klesal.

Írska vláda sa snažila o zmiernenie cyklov trvalým zmrazením limitov na hypotéky a pravidelne vyhodnocovať ich vplyv a účinnosť.⁶¹ Ako sme už vysvetľovali, ide o znižovanie sily monopolu bánk, čiže ide o krok k voľnému trhu. Ďalším zaujímavým opatrením vlády bol návrh rozpočtu, ktorý obsahoval opatrenia znižujúce príjem z daní.⁶² Zameranie vlády na prilákanie medzinárodných investorov bolo v tomto období zrejmé. Vláda v roku 2015 udržala zdanenie právnických osôb na úrovni 12,5 %, zároveň v rámci reforiem pracovali na znížení daní z nehmotného majetku, aby sa Írsko stalo ešte atraktívnejším miestom pre zahraničné spoločnosti. Ďalším opatrením bola trojročná úľava na daní z príjmov právnických osôb pre začínajúce spoločnosti.⁶³ Z uvedeného vyplýva, že Írsko videlo hlavnú cestu von z krízy v podpore podnikateľského prostredia. Prilákanie gigantov zo zahraničia malo podporiť zamestnanosť a opätovne naštartovať ekonomiku. Dnes môžeme podľa výsledkov konštatovať, že ich kroky boli úspešné. Cesta Fínska vyzerala trochu inak.

Jednou z reakcií na krízu bolo v roku 2010 vo Fínsku dočasné zvýšenie dane z pridanej hodnoty o jeden percentuálny bod na 23 %. V roku 2013 prišlo ďalšie zvýšenie až na 24 % a táto sadzba dane je vo Fínsku až dodnes. Zaujímavosťou je, že v oboch prípadoch došlo k zníženiu pomeru príjmov z DPH.⁶⁴ Treba však dodať, že súčasne s týmto opatrením došlo k zníženiu sadzby DPH na potraviny zo 17 % na 12 %.⁶⁵ Ale na konci roku 2011 sa znížil export z krajiny a spomalila sa priemyselná výroba. V roku 2012 fínska vláda s cieľom posilniť finančnú stabilitu štátu zvýšila niekoľko spotrebných daní, a to väčšinou na výrobky zhoršujúce zdravie, ako napríklad tabak a cukrovinky, ale aj na palivá, ktoré majú negatívny

⁶¹ Ireland 2016 article iv consultation and fifth postprogram monitoring—press release; and staff report. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Ireland-2016-Article-IV-Consultation-and-Fifth-Post-Program-Monitoring-Press-Release-and-44140>.

⁶² Ireland 2016 article iv consultation and fifth postprogram monitoring—press release; and staff report. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Ireland-2016-Article-IV-Consultation-and-Fifth-Post-Program-Monitoring-Press-Release-and-44140>.

⁶³ Budget 2015. Dostupné z: <https://www.gov.ie/ga/bailiuchan/fc872-budget-2015/>.

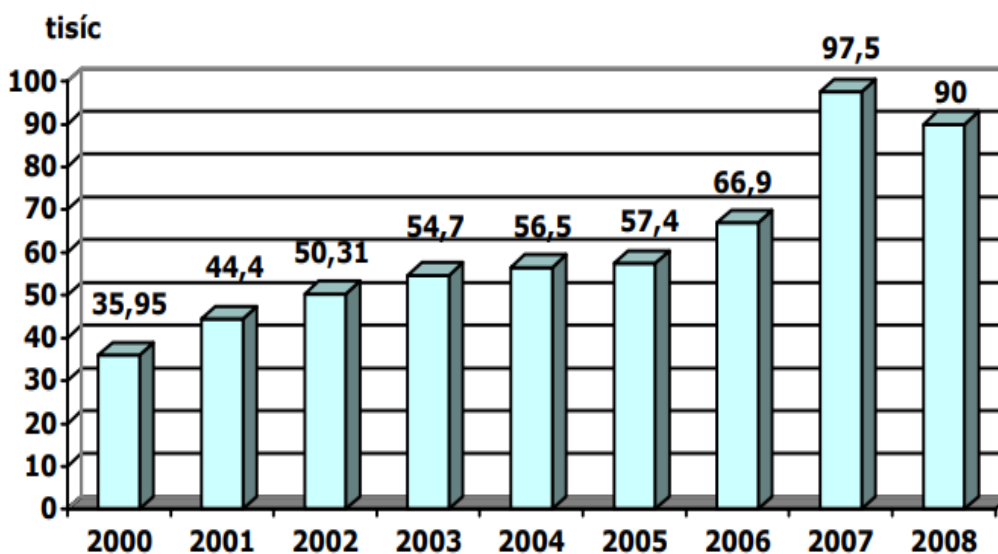
⁶⁴ Consumption Tax Trends* - Finland. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/consumption/consumption-tax-trends-finland.pdf>.

⁶⁵ Taxation trends in the European Union [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-09/2011_main_results_en.pdf.

vplyv na životné prostredie. Tieto opatrenia boli kompenzované poklesom dane z práce.⁶⁶ Z uvedeného môžeme jasne vidieť, že Fínsko zvolilo v pokrízovom období inú stratégiu ako Írsko, stratégiu zameranú na stabilizáciu verejných financií množstvom menších fiškálnych zásahov. Hoci išlo o pomalší proces, ekonomiku krajiny sa podarilo dostať na úroveň pred krízou. Musíme však konštatovať, že sa zdá, že Fínsko bolo krízou zasiahnuté viac a jeho stabilizačná politika bola menej účinná ako podpora podnikateľského sektora. Na druhej strane sa nedajú poprieť ani pozitívne následky jeho zásahov.

Na Slovensku sa kríza prejavila najmä v oblasti nezamestnanosti. Slovenská ekonomika je z veľkej časti závislá od automobilového priemyslu. Tieto podniky sa stali pre štát strategicky kľúčové, keďže ovplyvňujú mieru nezamestnanosti v krajine. Automobilový priemysel je veľmi citlivý na krízy, čo sa začalo prejavovať už v roku 2008, keď zamestnanosť začala v tomto sektore klesať a na konci roka zamestnával zhruba 90 tisíc ľudí.⁶⁷

Obrázok 3 Počet zamestnaných ľudí v automobilovom priemysle na Slovensku v tisícoch

Zdroj: FERENCZ, Vojtech. Podpora automobilového priemyslu v období krízy. Transfer inovácií [online].

Aby sa priemysel udržal, zaviedlo sa takzvané šrotovné. Išlo o príspevok ministerstva hospodárstva, ktorý mal motivovať väčšie množstvo ľudí ku kúpe nového auta. Na príspevok mal nárok každý, kto si dal zošrotovať svoje auto staršie ako 10 rokov. Cieľom vlády bola

⁶⁶ Taxation trends in the European Union [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-09/report_1.pdf.

⁶⁷ FERENCZ, Vojtech. Podpora automobilového priemyslu v období krízy.

podpora výroby automobilov a automobilových komponentov, čoho výsledkom mal byť pozitívny vplyv na zamestnanosť. V prvom kole vláda minula na príspevky 31,8 milióna eur. V druhom kole išlo o 18,1 milióna eur.⁶⁸ Toto opatrenie pomohlo a po ukončení projektu bol v apríli 2009 zaznamenaný nárast odvetvia o 43,6 %.⁶⁹ Jedným z pohľadov na vec môže byť, že vláda iba zmenšovala následky problému, ktorý sama spôsobila. Existuje niekoľko prípadov z minulosti, keď vláda odobrila dotácie pre automobilové firmy na účel podpory zamestnanosti. Ako príklad uvádzame predkrízový rok 2007, keď vláda odsúhlasila príspevok spoločnosti Kia Motors Slovakia v hodnote 1,153 miliardy slovenských korún. Týmto krokom vytvorila na trhu nerovnováhu. Firma, ktorá by na voľnom trhu nedokázala zamestnať toľko ľudí, získala veľkú moc, pretože jej bankrot by pre zamestnanosť v okrese znamenal veľký problém. Tak ako na ostatných trhoch, tak aj na trhu práce platí zákon ponuky a dopytu. V anarchokapitalizme by tento mechanizmus zariadil počet zamestnancov v odvetví presne na úrovni equilibria. Ak by sa odvetvie dostávalo do existenčných problémov, počet zamestnancov by sa postupne znižoval. Zároveň možno predpokladať, že títo ľudia by si našli zárobkovú činnosť rýchlejšie ako v štátnej spoločnosti, keďže v anarchokapitalizme sa v prípade núdze nemôžu spoliehať na žiadne sociálne príspevky a zároveň neexistujú žiadne regulácie. To znamená, že každý si môže založiť svoj vlastný biznis prakticky z hodiny na hodinu bez akejkoľvek byrokracie a obmedzení. Ak by odvetvie skrachovalo úplne, išlo by o prirodzený a postupný proces. Ak by ale štát do neho už investoval a zvýšil mu tým umelo vplyv na ekonomiku, nemôže si jeho krach dovoliť. Preto bol nútený do odvetvia vložiť ďalšie peniaze daňových poplatníkov. Hoci treba uznať, že príspevky na šrotovné boli do istej miery návratné, keďže do štátneho rozpočtu naspäť na daniach prítieklo 66,5 milióna eur, čo je viac ako začiatočná investícia. Ale pri tomto si treba uvedomiť, že hoci môžeme s určitosťou povedať, že bez príspevkov by došlo k výraznejšiemu poklesu predaja áut, nie je možné vyhodnotiť, koľko áut by bolo predaných bez neho, teda zistiť, či tento projekt bol výnosný alebo stratový. Štát týmto krokom zachránil odvetvie, ktorého pád by znamenal aj z dôvodu zásahov štátu katastrofu. Aj vďaka nemu nezamestnanosť stúpala miernejšie, ako sa predpokladalo, hoci medzi rokmi 2008

⁶⁸ „Šrotovné“ v číslach – záverečná správa. Dostupné z: <https://www.zapsr.sk/wp-content/uploads/2013/04/20100119195930.pdf>.

⁶⁹ FERENCZ, Vojtech. *Podpora automobilového priemyslu v období krízy*.

a 2009 nerástla o viac ako 4 %. Nasledujúce dva roky narástla každý rok o zhruba 1 % a od roku 2012, keď dosiahla svoje maximum (14,4 %), začala klesať.⁷⁰

4.3 Porovnanie anarchokapitalistickej spoločnosti so štátnou spoločnosťou

Porovnávanie viacerých ekonomík s menšími a väčšími štátnymi intervenciami nám síce dokáže vytvoriť približnú predstavu o tom, kedy štát dokáže byť užitočný a kedy ešte viac prehĺbuje krízu, no ideálny obraz o anarchokapitalizme nedostaneme, pokiaľ neporovnáme ekonomiku štátnej spoločnosti s ekonomikou anarchokapitalistickej spoločnosti. Bohužiaľ, toto v súčasnosti nie je možné, keďže takáto spoločnosť neexistuje. Avšak v minulosti takéto spoločnosti krátko existovali. Príkladom môže byť stredoveký Island. Údaje z tohto obdobia sú veľmi nepresné a ide skôr o odhady ako o relevantné informácie, ale aj napriek tomu sa niektorí autori pokúsili o porovnanie životnej úrovne tejto spoločnosti so štátnymi spoločnosťami. Geloso sa vo svojom článku snažil porovnať životnú úroveň v Anglicku a na Islande v 13. storočí. Anglicko sa v tomto čase považuje za najbohatšiu krajinu sveta. Zároveň treba dodať, že hoci sú dane v tomto období pomerne vysoké a štát zabezpečuje občanom základné služby, štát v Anglicku je stále výrazne menší ako vo zvyšku Európy. Vypočítal, že hoci nominálne mzdy v Anglicku boli výrazne vyššie ako na Islande, pri reálnych mzdách až o taký rozdiel nešlo. Ale stále platilo, že Angličania si mohli kúpiť za svoju mesačnú mzdu viac hovädzieho mäsa, syra a masla ako robotníci na Islande. Po zaplatení rôznych daní štátu to boli práve robotníci na Islande, kto si mohol kúpiť viac hovädzieho mäsa, vlny aj rýb ako robotníci v Anglicku. Na druhej strane si Angličania mohli kúpiť viac masla, syra a loja.⁷¹ Výsledok je teda pomerne nejasný. Zdá sa, že životná úroveň bola v oboch krajinách podobná. Urza však netvrdí, že životná úroveň každej anarchokapitalistickej spoločnosti musí byť zásadne vyššia ako životná úroveň akejkoľvek spoločnosti štátu. Tvrdí, že spoločnosť na rovnakom mieste a v rovnakom čase sa vždy bude mať lepšie bez existencie štátu.⁷² Toto spomíname preto, lebo treba férovo uznať, že dosiahnuť vyššiu produktivitu práce bolo na Islande v 13. storočí dosť pravdepodobne o čosi náročnejšie ako v iných krajinách, keďže ide o pomerne malý izolovaný trh s náročnejšími podmienkami na pestovanie rastlín a chov zvierat.

⁷⁰ Miera evidovanej nezamestnanosti. Dostupné z: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr3108rr/v_pr3108rr_00_00_00_sk.

⁷¹ GELOSO, Vincent a Peter LEESON. *Are anarcho-capitalists insane? Medieval Icelandic conflict institutions in comparative perspective.*

⁷² URZA. *Anarchokapitalizmus.*

4.4 Trh v anarchokapitalizme

V spoločnosti, ktorú zastrešuje štát, žijeme už mnoho tisícročí. Nezáleží na tom, kde sa na svete nachádzame, či je štát väčší alebo menší, existujú služby, ktoré štát poskytuje všade vo svete. A prakticky žiadna žijúca generácia nezažila iný prístup. Preto je pre mnohých ľudí veľmi náročné predstaviť si, že služby ako školstvo, zdravotníctvo, výstavba ciest by boli prevádzkované voľným trhom. Mnohí by mohli argumentovať, že tieto služby existujú aj na voľnom trhu v podobe súkromných škôl alebo nemocníc, no to je pravda iba čiastočne. Hoci existuje spôsob, ako si založiť vlastnú školu alebo vlastnú nemocnicu, ak by sme tak chceli urobiť, museli by sme splniť množstvo podmienok, ktoré stanovuje štát. Takisto konkurenciu nemožno považovať za voľnotrhovú, a to napriek tomu, že ani samotný anarchokapitalizmus nepočíta s dokonalou konkurenciou. V súčasnom modeli na trhu existuje štát, ktorý má nespornú konkurenčnú výhodu v tom, že vždy bude služby poskytovať zdanlivo zadarmo. Ak by niekto zároveň nedodrжал regulácie štátu, ktoré určujú, za akých podmienok si možno založiť podnik, štát by podnik zrušil. Na trhu je v spomínaných oblastiach teda iba jeden hráč, ktorý poskytuje služby, poprípade určuje pravidlá ich poskytovania. V tom prípade ide o administratívny monopol. Na to, ako by to mohlo vo vybraných oblastiach fungovať, ak by sa tento monopol zrušil, a či by to bolo efektívnejšie, ako to je v súčasnosti, sa pozrieme v tejto časti práce.

4.4.1 Peniaze

Základom každého trhu je výmena tovarov. Aby sa tento proces zjednodušil a každý sa mohol dostať ku svojmu vytúženému tovaru, ustálili sa na trhu platidlá. Tie sa postupom rokov menili, až sa dostali do podoby dnešných peňazí. Hoci si to možno množstvo ľudí v prvej chvíli neuvedomuje, takisto ide o štátom plne riadené odvetvie trhu. Peniaze sú na trhu komodita ako každá iná. Fungujú tu rovnaké pravidlá ako pri ostatných tovaroch. Ich reálnu hodnotu určuje zákon ponuky a dopytu.

Ak ich je na trhu veľa, sú je menej vzácne, a tak klesá aj ich reálna hodnota. Vtedy hovoríme o inflácii. Množstvo peňazí v obehu riadi iba jeden subjekt na trhu, a to štát prostredníctvom centrálnej banky. Ide teda o monopol. Treba ale dodať, že vo väčšine krajín nie je zakázané založiť si vlastnú menu, no na rozdiel od tej štátnej nikto nie je nútený ju prijímať. Zákon totiž jasne určuje, že každý podnikateľský subjekt je povinný prijímať platby v štátnej mene a rovnako v nej viesť aj účtovníctvo. Tento fakt dáva štátnej mene na trhu značnú výhodu, preto je takmer nemožné jej konkurovať.

Dá sa predpokladať, že na voľnom trhu by existovalo niekoľko navzájom si konkurujúcich mien. Koniec koncov už aj dnes môžeme vidieť vo svete vysoký nárast popularity kryptomien, ktoré sú do istej miery konkurenciou pre štátne meny. Tieto meny by fungovali na rôznych princípoch. Niektoré by boli kryté vzácnymi kovmi, niektoré by existovali iba v elektronickej podobe, iné by boli množstevne regulované autoritami a niektoré subjekty by možno využívali úplne iné alternatívne spôsoby platby. To, koľko z nich by sa na trhu reálne používalo, by určil práve samotný trhový mechanizmus tak, aby to jeho subjektom vyhovovalo. V konkurenčnom boji by uspeli iba tie najlepšie meny a ostatné by sa používali len minimálne. Inými slovami, záujem o ne by klesal, čo by ich reálnu hodnotu ešte viac znižovalo. Nakoniec by boli takéto meny odsúdené na zánik. Čo však vnímame v porovnaní so súčasným stavom ako hlavný rozdiel, nie je množstvo mien v obehu, ale fakt, že inflačné meny by pravdepodobne prestali existovať. V súčasnom modeli sa Európska centrálna banka snaží svojou monetárnou politikou držať infláciu na úrovni okolo dvoch percent. Ide o opatrenie, ktoré má chrániť ekonomiku pred deflačnou špirálou. Inflácia je jav, keď peniaze na trhu pri rovnakej nominálnej hodnote znižujú svoju reálnu hodnotu. Predpokladáme, že v prípade, ak by na voľnom trhu existovalo viacero variantov mien, ľudia by nechceli strácať hodnotu, ktorú vlastnia, a pravdepodobne by sa orientovali na meny, ktorých je obmedzené množstvo, teda nikto nemôže umelo navýšiť ich počet v obehu. Toto môžeme často vidieť v krajinách s hyperinfláciou, kde ľudia preferujú mať úspory v menej inflačnej a viac stabilnej mene (napríklad v Turecku drží množstvo ľudí úspory v eurách alebo v dolároch, v Zimbabwe prešla po hyperinflácii celá krajina na americký dolár). Riešením by mohli byť napríklad peniaze kryté cennými kovmi. Tieto peniaze by pravdepodobne emitovali banky, ktoré by uchovávali kovy. Podobným spôsobom vznikli aj prvé papierové peniaze. Bankári uchovávali zlato, o čom vydali doklad svojim zákazníkom. Tí potom obchodovali so samotným dokladom, pretože ísť pri každom nákupe za bankárom a deliť svoje zlato bolo pomerne nepraktické. Tento fakt spomíname preto, lebo existujú isté obavy, že banky by mali tendenciu vytlačiť väčšie množstvo peňazí, ako je to, ktoré by zodpovedalo množstvu vzácných kovov, ktoré by banka uschovávala. Inými slovami povedané, peniaze by prestali byť kryté. Niečo podobné sa bežne stávalo aj v minulosti. Toto konanie by podľa monetaristickej teórie vyvolalo cykly v ekonomike. Podľa Urzu by tento problém vyriešil nepriateľský clearing. Ide o súčasť konkurenčného boja, kde jedna banka s podozrením, že jej konkurencia emituje viac peňazí, ako dokáže pokryť, začne od ľudí vykupovať jej bankovky. Keď ich nahromadí dostatočné množstvo, banka uskutoční na svoju konkurenciu takzvaný run, keď chce za bankovky späť vykúpiť

kovy. Konkurencia toľko kovov nemá, a keď sa to dozvie verejnosť, dôvera v ňu klesne, a preto pravdepodobne skrachuje. V minulosti sa toto dialo medzi Bank of Scotland a Royal Bank of Scotland. Ako Urza sám priznáva, toto nedokáže zaručiť 100 % krytie bankoviek, ale tvrdí, že by malo byť na výrazne vyššej úrovni, ako je to dnes. Zároveň by banky riskovali, že inflácia sa na trhu prejaví a o ich menu klesne záujem. Ďalšiu alternatívu Urza vidí v – medzi anarchokapitalistami veľmi populárnych – kryptomenách, ktoré nik nemôže vďaka systému blockchain regulovať a ich emitované množstvo v obehu je pevne dané.⁷³

Dôsledkom stáleho množstva peňazí v ekonomike a neexistencie štátu by bolo, že bežné bankové účty so stabilným úrokom a nulovým rizikom, tak ako ich poznáme dnes, by prestali existovať. Podľa Urzu takéto bežné účty nedávajú žiaden zmysel. Naopak, klienti banky by museli platiť poplatky banke za to, že im spravuje ich peniaze. Urza vysvetľuje, že ide o službu poskytovanú bankou, ktorá nemôže s peniazmi nijako nakladať. Jej úlohou je tieto peniaze chrániť a zároveň uľahčovať platby svojim zákazníkom prostredníctvom debetných kariet, online bankingu a podobne. Banka z tejto služby nemá žiaden prospech, peniaze, ktoré sú v nej uschované, nemôžu vygenerovať ďalšie zisky, preto by zákazník za ňu mal zaplatiť. Ak by chcel zákazník svoje peniaze zhodnotiť, musel by ich investovať. Tieto služby by mohli poskytovať aj banky, ale neboli by bezrizikové. Klient by odovzdal svoje peniaze banke, ktorá by investovala. Zisk by si rozdelili klient a banka podľa zmluvnej dohody. Treba však mať stále na pamäti, že peniaze by pravdepodobne neboli inflačné, teda by ani rokmi nestrácali svoju hodnotu.⁷⁴

Jedným z následkov inflačnej meny v ekonomike je zvýšená miera investícií. Vyplýva zo znižovania hodnoty peňazí. Aby ľudia neprichádzali rokmi o reálnu hodnotu svojich úspor, sú nútení investovať. Zvýšené investície pomáhajú chodu ekonomiky. Urza súhlasí, že vďaka inflácii sa uskutočňuje viac podnikateľských zámerov. Ale nesúhlasí s tým, že to by mal byť hlavný cieľ trhu. „Cieľom je nájsť equilibrium toho, ako veľmi chcú mať ľudia istotu a ako veľa chcú investovať.“ Podľa jeho slov inflácia núti ľudí investovať, čo nie je ekonomicky výhodné. Čas je obmedzená komodita, ktorej má každý len určité množstvo. Ak by všetci trávili čas celý život iba investovaním, na trhu by bolo množstvo statkov, ale ľudia by ich nemali ako užívať. Ak by si každý iba užíval statky, nikto by ich nevyrábala a na trhu by ich bol nedostatok. Každý si svoj čas cení iným spôsobom. Inflácia núti ľudí venovať svoj čas investovaniu, a to aj napriek tomu, že si sami nezvolili, že chcú väčšie množstvo

⁷³ Príloha 1

⁷⁴ Príloha 1

statkov na trhu. Teda pri ľuďoch, ktorí si svoj čas vážia viac ako väčšie množstvo statkov, dochádza na trhu k ekonomickej strate.⁷⁵

Téma peňazí je veľmi komplexná a diskutovateľná donekonečna. Peniaze ovplyvňujú prakticky všetky procesy na trhu. Len ťažko sa dá predikovať, ako by sa trh vyrovnal s nulovými opatreniami v situácii, keď si každý môže založiť vlastnú menu. Jedno je však jasné. Popularita kryptomien stúpa. Kryptomeny môžeme označiť aj ako voľnotrhové peniaze. Najbližšie roky ekonomického vývoja v tejto oblasti by mohli veľa napovedať aj o fungovaní trhu v anarchokapitalizme. Predsa len, platidlá sú nosným pilierom každej z ekonomík.

4.4.2 Školstvo

V súčasnosti žijeme v modeli, kde funguje povinná školská dochádzka. V rámci tejto dochádzky musí každý žiak absolvovať vzdelávanie v niekoľkých základných okruhoch. To, akým spôsobom a aké vedomosti by mali byť žiakom odovzdávané, určuje na Slovensku Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Ministerstvo zároveň kladie na žiakov požiadavky, ktoré musia spĺňať a za ktoré sú hodnotení. Všetky tieto procesy, nariadenia, požiadavky sú centralizované a platia pre všetky školopovinné deti.

4.4.2.1 Školy a vzdelávacie modely

Ako sme už vysvetľovali v kapitole 1.4, anarchokapitalizmus je založený na decentralizácii až na úroveň jednotlivcov. Decentralizácia by v tejto oblasti okrem iného priniesla aj úplné zrušenie povinnej školskej dochádzky, zrušenie štátnych dotácií na školstvo, čo znamená, že za vzdelávanie by sa vo väčšine prípadov platilo, a rovnako by priniesla aj zrušenie štátnych certifikácií, ako sú napríklad tituly. Ale do tejto oblasti by priniesla aj mnoho nového, a to napríklad v podobe dosiaľ nevyskúšaných vzdelávacích modelov. Štát vyučuje iba jedným vzdelávacím modelom, ktorým si musia prejsť všetci. Nedá sa pochybovať, že tento model mnohým vyhovuje a postavil im základy, na ktorých mohli v živote stavať. Dá sa predpokladať, že na voľnom trhu by sa v snahe o zisk objavili aj nové modely. Ako príklad môžeme uviesť školy bez vekovej segregácie, bez známkovania, bez rozdelenia výuky na konkrétne predmety. Či by takéto modely dokázali naučiť, by ukázal sám trh. Ak by boli úspešné, ich absolventi v živote šťastní, dá sa predpokladať, že o ich služby by bol záujem a školy by na trhu zostali. Ak by sa vzdelávací

⁷⁵ Príloha 1

model ukázal ako neúčinný, neviditeľná ruka trhu by ho z trhu vymazala. Výsledkom voľného trhu by bolo viac variantov vzdelávacích modelov, pri ktorých môžeme hodnotiť, že by boli účinné. Jedinci by si mohli vybrať model na báze dobrovoľnosti podľa osobných preferencií.⁷⁶

Dá sa predpokladať, že jedným z hlavných parametrov pri výbere školy by bola jej cena. Urza zdôrazňuje, že ani v súčasnosti nie sú školy zadarmo, ale sú platené z daní. Pri výbere daní je štát sprostredkovateľ, ktorý dane vyberá a následne odovzdáva školám. Aby tento proces mohol prebiehať, musí štát zamestnávať množstvo úradníkov, čo vytvára náklady. V anarchokapitalizme by išli peniaze priamo z rúk zákazníkov do rúk škôl, čo by tento proces odbyrokratizovalo. Preto Urza predpokladá, že ak by na trhu existoval taký model vzdelávania ako dnes (čo by bolo iba v prípade, že tento model naozaj prináša prospech veľkému množstvu ľudí), v anarchokapitalizme by bol lacnejší. Na druhej strane štát poskytuje tieto služby bez záujmu o zisk. Zisk by mohol cenu škôl zvýšiť, ale ak by to robil v neprimeranej miere, záujem o školu by klesal. Cenu každej zo škôl by určil zákon ponuky a dopytu. Z toho vyplýva, že ak je v súčasnosti cena školy nižšia ako úžitok, ktorý z nej plyní jej zákazníkom (študentom), tak potom by na voľnom trhu bola škola drahšia. V opačnom prípade by bola škola lacnejšia. To by nemuselo nevyhnutne znamenať, že chudobnejší by si nemohli dovoliť kvalitné školstvo. Podobne, ako je to dnes na rôznych vysokých školách, sa dá predpokladať, že kvalitné školy by mali záujem o kvalitných študentov, pretože by zlepšovali ich reputáciu na trhu, čím by sa zvyšoval dopyt po nich. V tomto prípade kvalitný študent predstavuje ponuku a škola dopyt. To by znamenalo, že školy by často mohli svoje služby poskytovať kvalitným študentom zadarmo alebo za zníženú cenu. Ďalej sa dá počítať so vznikom „firemných škôl“. V anarchokapitalizme pri neexistencii sociálnych dávok a minimálnych bariérach pri vstupe na trh bude vysoká miera zamestnanosti. To znamená vysoký dopyt po zamestnancoch pri nízkej ponuke. Jedným z riešení tohto problému pre firmy by mohla byť výchova vlastných zamestnancov od detstva vo vlastných školách. Školy by boli zadarmo, jedinou podmienkou by bolo uzatvorenie zmluvy o pracovnej činnosti po škole. Dá sa predpokladať, že firmy by sa snažili vychovať kvalitných zamestnancov, čo sa nedá dosiahnuť bez kvalitnej školy. Ďalším variantom by mohli byť charitatívne organizácie poskytujúce vzdelanie. Dnes sa ku

⁷⁶ URZA. *Anarchokapitalizmus*.

vzdelaniu dostane každý, čiže takéto organizácie na trhu nie sú potrebné. Ale podľa Urzu by na voľnom trhu mohli vzniknúť neziskové organizácie vzdelávajúce sociálne slabších.⁷⁷

So zrušením štátu v oblasti školstva by na trh pravdepodobne okrem nových škôl prišli aj certifikačné, resp. hodnotiace firmy. Na trhu by viac neexistovali štátne certifikácie ani všade uznávané tituly. Vyštudovanie každej školy by malo na trhu inú hodnotu. Predpokladá sa, že tieto školy by hodnotili nezávislé inštitúcie. Výhodou tohto systému je podľa Urzu minimalizovanie korupcie s cieľom získať diplom zo školy, pretože ak by škola svoje diplomy predávala bez nutnosti vzdelania, znamenalo by to znižovanie jej kvality, čo by sa odzrkadlilo na výsledkoch hodnotiacich firiem. Ani korupcia týchto firiem by nebola pre ne prospešná, keďže by to znižovalo ich dôveryhodnosť, a teda dá sa predpokladať, že aj záujem o ich služby.⁷⁸

4.4.2.2 Mzdy

Mzdy pedagógov sú v spoločnosti veľmi často diskutovanou témou. V súčasnosti majú na Slovensku pedagógovia tabuľkové platy, ktoré sú zvyšované podľa počtu odučených rokov. Tento model miezd v minulosti v socialistických krajinách fungoval pre celú ekonomiku. Ukázal sa ako nefunkčný a po revolúcii v roku 1989 zostal už len v niektorých oblastiach. Problémom tohto systému je, že nerozlišuje kvalitných zamestnancov od menej kvalitných. Nezáleží na výkone pedagóga, jeho mzda bude rovnaká. Tento prístup má skôr demotivujúci charakter. Na voľnom trhu by hlavným faktorom určujúcim výšku mzdy bola kvalita. Po kvalitnom zamestnancovi by bol na trhu vysoký dopyt. So zvyšujúcou sa kvalitou by sa krivka dopytu posúvala, čím by sa zvyšovala cena práce – mzda. Toto by motivovalo ďalších zamestnancov svoju prácu zlepšovať. Naopak, ten, kto by nemal dostatočnú kvalitu, by bol podľa učenia Adama Smitha z trhu odstránený a musel by sa uplatniť v inej oblasti. Tento mechanizmus, ako sa zdá, by zabezpečil väčšiu kvalitu pedagógov v školstve, férovejšie rozdelenie miezd a aj vyššiu odbornosť. Opäť platí, že aj úroveň byrokracie by bola nižšia, na základe čoho sa dá predpokladať, že mzdy by boli vyššie.⁷⁹

Verejné školstvo sa stretáva s množstvami problémov. Často môžeme vidieť protesty učiteľov pre nízke platy, mnohé kauzy udeľovania titulov, staré školské budovy a miestami aj zastaraný systém nevyhovujúci individuálnym potrebám množstva detí. Štát je v tejto oblasti často obhajovaný po etickej stránke, pretože okrem iného umožňuje každému

⁷⁷ Príloha 1

⁷⁸ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalismus*. Prednáška.

⁷⁹ URZA. *Anarchokapitalismus*.

rovnaký prístup ku vzdelávaniu bez obmedzení. Ale čo sa týka ekonomickej stránky veci, zdá sa, že voľný trh by mohol byť omnoho efektívnejší ako štát.

4.4.3 Zdravotníctvo

Ďalšou časťou ekonomiky, kde sa výrazne angažuje štát, je zdravotníctvo. Vďaka štátu máme štátne nemocnice, doktori sú štátnymi zamestnancami, platíme povinné zdravotné poistenie. Na voľnom trhu by v týchto kľúčových úlohách zastupovali štát súkromné zdravotné poisťovne.

Zdravotné poistenie je na Slovensku povinným odvodom pre všetkých zamestnaných ľudí. Toto poistenie má formu dane, teda ide o povinnú zákonom určenú platbu. Jeho výška závisí od výšky príjmov. Tu nastáva hlavný rozdiel medzi štátom riadeným zdravotníctvom a voľnotrhovým zdravotníctvom. Poisťovne na voľnom trhu by každého posudzovali individuálne podľa rôznych meradiel súvisiacich so zdravotným stavom, ako je napríklad vek, životný štýl, rizikovosť povolania a podobne. Problémom súčasného systému je, že najviac z neho ťažia ľudia so zlým životným štýlom, naopak, pre ľudí starajúcich sa o svoje zdravie je systém nevýhodný. Ak sa totiž pri výške poistného vôbec neberú do úvahy tieto faktory, vysoké náklady na liečbu jedincov so zlým životným štýlom sú prenášané na ostatných. Na voľnom trhu by si každý niesol svoje vlastné náklady. Cenu poistenia by na trhu znižovala konkurencia. Dá sa predpokladať, že záujem o tieto služby by bol veľký, na základe čoho by sa na trhu mala zväčšovať aj ponuka. Vstupné náklady do tohto odvetvia sú však vysoké, čo by ponuku mohlo mierne komplikovať. Na druhej strane menšie množstvo poisťovní znamená možnosť poistiť aj viac rizikových ľudí, keďže sa dá počítať s vysokým množstvom zákazníkov, čo znamená väčší fond poisťovne na preplácanie nákladov. Urza uznáva, že štát dokáže chudobnejším často pomôcť. Zároveň dodáva, že rovnako ako pri školstve vďaka zníženej miere byrokracie bude poistenie cenovo dostupné pre všetkých. Treba si uvedomiť, že dane ani žiadne odvody by nikto neplatil a tieto peniaze môže každý využiť podľa vlastných potrieb. Náročnejší zákazníci by si mohli platiť drahšie zdravotné poistenie, ktoré by krylo aj finančne náročnejšie zdravotné úkony, pre tých, ktorých hlavnou prioritou by bola cena, by boli dostupné lacnejšie, no riskantnejšie varianty. Mierne problémoví by mohli byť ťažko chorí ľudia alebo deti, ktoré sa narodia s postihnutím. Títo ľudia by boli prakticky nepoistiteľní, poprípade poistiteľní iba za extrémne vysokú cenu. Riešením v oboch prípadoch je poistenie vopred. V prípade dieťaťa pred jeho narodením,

v prípade ťažko chorých pred prvými symptómami. Ak by sa jedinci nepoistili, jediným riešením by boli charitatívne zbierky, pomoc cirkví, neziskových a podobných organizácií.⁸⁰

Nevyhnutnou súčasťou zdravotníctva sú doktori, ktorí sú v súčasnosti štátnymi zamestnancami. Na to, aby sa mohli stať doktormi, musia splniť množstvo podmienok. Na voľnom trhu by lekárske zákroky mohol vykonávať každý bez obmedzení. Opäť sa dá predpokladať, že zlí doktori by vďaka neviditeľnej ruke trhu jednoducho neuspeli. Ďalej treba povedať, že by bolo aj v záujme poisťovní, aby ich klienti mali kvalitných doktorov, preto sa dá predpokladať, že by vznikali rôzne zmluvné partnerstvá s kvalitnými a vzdelanými doktormi. Pre poisťovňu je nevýhodné poslať klienta k doktorovi bez skúseností, pretože ten môže zdravotný stav výrazne zhoršiť, čo vedie k ďalším nákladom, poprípade k zlému hodnoteniu poisťovne. Dá sa predpokladať, že tieto faktory budú často hybnou silou, aby poisťovne poskytovali čo najkvalitnejšie služby, aby sa vyhli budúcim zvýšeným nákladom. Ako vedľajší produkt tohto je fakt, že dobrý zdravotný stav klienta bude pre poisťovňu prioritou a bude jej na ňom úprimne záležať.⁸¹

V anarchokapitalizme by teda funkciu štátu v oblasti zdravotníctva nahrádzali zdravotné poisťovne. Často sa môžeme stretávať s námietskou, že na voľnom trhu by v tejto oblasti hrozili kartelové dohody. Nemyslíme si, že táto námietka je opodstatnená. Ak by vznikla kartelová dohoda s cieľom umelého zvyšovania cien, trh by rýchlo reagoval a na účely zisku by naň vstúpil nový hráč, ktorého ceny by boli výhodnejšie. Problémom je, že v súčasnosti na trh žiaden nový hráč vstúpiť nemôže a štát má na odvetvie monopol. Toto opatrenie prináša rovnakú zdravotnú starostlivosť pre všetkých, no zdá sa, že daňou za to je nižšia efektívnosť odvetvia.

4.4.4 Doprava

Etatisti často využívajú ako argumenty proti anarchokapitalizmu komplikácie spojené s voľným trhom v oblasti dopravy. Stavby ciest, chodníkov, ulíc sú dlhodobou spájanou so štátom, preto voľný trh v tejto oblasti je len ťažko predstaviteľnou záležitosťou. Ale voľný trh – tak ako v ostatných štátom ovládaných oblastiach – predstavuje isté výhody, ale aj nevýhody.

⁸⁰ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalismus*. Prednáška.

⁸¹ URZA. *Anarchokapitalismus*.

Ako jedna z najväčších tém v tejto oblasti sa ukazuje stavba ciest. Urza sám priznáva, že štát často dokáže postaviť cesty nominálne lacnejšie. Dôvodom sú pomerne vysoké náklady pred samotnou výstavbou, spojené s odkupovaním pozemkov. Štát môže nastaviť cenu, za ktorú pozemok odkúpi, a hoci jeho majiteľ s touto cenou nesúhlasí, následne štát môže pozemok znárodniť a majiteľovi poskytnúť čiastočnú náhradu. Takéto mechanizmy nie sú na voľnom trhu možné. Na druhej strane Urza tvrdí, že nominálne nižšia cena ešte neznamená nižšiu reálnu cenu pre spoločnosť. Ak štát znárodní pozemok za nižšie odškodné, aké je jeho majiteľ ochotný dobrovoľne prijať, ide o prenesenie nákladov na majiteľa tohto pozemku. Ak majiteľ pozemok dobrovoľne nepredal, znamená to, že jeho úžitok z tohto pozemku je vyšší ako ponúkaná suma. Ak mu je teda pozemok vzatý, rozdiel medzi sumou, za ktorú by bol ochotný pozemok predať, a sumou, ktorú dostal vo forme odškodného, predstavuje náklady, ktoré by na voľnom trhu boli rozdelené medzi užívateľov tejto cesty. V štátnej spoločnosti tieto náklady nesie majiteľ pozemku.⁸²

Vlastníkmi ciest by boli súkromní majitelia. A hoci rovnako ako v prípade zdravotných poisťovní, tak aj v tomto odvetví sú vysoké vstupné náklady, na trhu by existovala istá miera konkurencie. Konkurenciu vlastníkov ciest by nepredstavovali iba iní vlastníci ciest, ale všetky ostatné druhy prepravy. Voľný trh je pomerne pružný organizmus, rýchlo reagujúci na zmeny. Ak by súkromný vlastník nastavil ceny príliš vysoko a nebol by ochotný ich znížiť, dá sa predpokladať zvýšenie záujmu ostatných subjektov trhu vymyslieť lacnejšiu alternatívu prepravy. Ak by sa našla lepšia a lacnejšia alternatíva prepravy, veľké množstvo ľudí by prešlo k tejto alternatíve. Preto by majitelia ciest cenu svojich služieb zbytočne pravdepodobne nenadhodnocovali, pretože by z dlhodobého hľadiska riskovali stratu väčšiny zákazníkov a následný krach.

Ďalšou častou námietkou je, že trh by sa nedokázal vyrovnat' s množstvom majiteľov, spájaním ciest a ich platením, čím by sa cestovanie stalo dosť nepraktické. Tu si treba uvedomiť, že zákazníci sú ochotní platiť iba za služby, ktoré im vyhovujú. Preto bude v záujme poskytovateľov služieb, aby bolo cestovanie v maximálnej miere praktické. Dá sa teda počítať s tým, že budú uzatvárať rôzne zmluvné partnerstvá. Čo sa týka platby, Urza ráta s tým, že trh by si s týmto problémom dokázal poradiť. Nemyslí si, že predstava o frekventovaných mýtnych bránach na cestách, aby užívatelia mohli platiť mýtné poplatky, je reálna. Už dnes existujú rôzne iné zariadenia ako GPS čipy, lokalizátory a podobne.

⁸² URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalismus*. Prednáška.

Zároveň dodáva, že túto otázku by malo motiváciu vyriešiť množstvo ľudí na trhu, aby tak získali konkurenčnú výhodu. Riešenie, ktoré sa ukáže ako najefektívnejšie, by sa vďaka konkurencii malo dostať do bežného používania pomerne rýchlo.⁸³

Veľmi zaujímavou novinkou by mohlo byť spoplatnenie ciest podľa času. Majitelia ciest by sa snažili, aby cestovanie po ich komunikácii bolo pohodlné, a tak by prilákali viac zákazníkov. Preto by mohli v časoch dopravnej špičky zaviesť vyššie ceny. V podstate ide opäť iba o zákon dopytu a ponuky. V dopravnej špičke sa zvýši dopyt po službe. Ak by cena zostala na rovnakej úrovni, na cestu by sa dostalo väčšie množstvo zákazníkov a mohla by vzniknúť dopravná zápcha. Na to by majitelia ciest mohli reagovať zvýšením ceny, čím by zredukovali množstvo zákazníkov.

Problémová by mohla byť doprava z malých a riedko osídlených lokalít. Dá sa predpokladať, že budovanie ciest do takýchto lokalít by nebolo výnosné. Preto by súkromní vlastníci nemali záujem takéto cesty stavať, resp. by nemali záujem takéto cesty opravovať. Urza ponúka dve riešenia tohto problému. Prvé by bolo zloženie sa obyvateľov tejto oblasti na to, aby spoločne zaplatili výstavbu cesty – hoci aj horšej kvality – na vlastné využívanie. Druhou možnosťou je, že cesta do oblasti nepovedie, resp. nebude nikým opravovaná. To by, inými slovami povedané, znamenalo, že úžitok z peňazí, za ktoré by cestu mohli obyvatelia oblasti zaplatiť, by bol väčší ako úžitok z cesty samotnej. Za takejto situácie pokladá opravu, resp. výstavbu ciest štátom do takejto oblasti, za plytvanie verejnými prostriedkami a považuje za správne, že na voľnom trhu by takáto cesta nebola.⁸⁴

Oblasť dopravy by bezpochyby bola veľkou skúškou pre voľný trh. Pre logistickú náročnosť si ľudia často nevedia voľnotrhové cestovanie predstaviť. Pravdou je, že na trhu sa vždy snažia jeho jednotlivci nájsť to najefektívnejšie riešenie. Ak by voľný trh prekročil všetky prekážky spojené s výstavbou ciest, o jeho sile by už nemohlo byť pochyb.

4.4.5 Súdniectvo, spravodlivosť, bezpečnosť

Oblasť spravodlivosti a bezpečnosti je ďalšou z kľúčových otázok, ak zvažujeme fungovanie spoločnosti bez štátu. Je priam jasné, že žiť v dnešných časoch v spoločnosti bez súdov a služieb zabezpečujúcich bezpečnosť je prakticky nemožné. Tieto oblasti zároveň rozdeľujú libertariánov na dva tábory. Na anarchokapitalistov, ktorí veria, že tieto služby

⁸³ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalizmus*. Prednáška.

⁸⁴ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalizmus*. Prednáška.

dokáže poskytovať voľný trh, a na minarchistov, ktorí sú toho názoru, že na zabezpečenie spravodlivosti je v tejto oblasti štát nevyhnutným zlom.

4.4.5.1 *Zákony*

Ako prvú prekážku by trh musel prekonať tvorbu zákonov. V bezštátnej spoločnosti by neexistoval žiaden univerzálny zákonník platný pre všetkých. Anarchokapitalisti však na rozdiel od minarchistov veria, že aj túto prekážku by trh dokázal prekonať a v spoločnosti by nevznikol zmätok. Predpokladajú, že tvorcami zákonov by boli súkromné súdy. Na trhu by pochopiteľne vznikali súdy, ktoré by ľudia využívali na riešenie sporov. Tak ako vo všetkých ostatných oblastiach, aj tu by fungovala konkurencia. O tom, či by ľudia mali o služby jednotlivých súdov záujem, by rozhodovala ich povest' vychádzajúca z ich kvality. Dobrá povest' by bola založená na nestrannosti, nepodplatiteľnosti, efektívnosti, spoľahlivosti a rýchlosti rozhodovaní, ale hlavne na celkovej spokojnosti s výsledkom súdnych konaní. Z toho vyplýva, že súdy by si samy určovali pravidlá, podľa ktorých by rozhodovali. Niektoré by rozhodovali na základe spísaných zákonov, iné by využívali systém precedensov. Tie najlepšie pre spoločnosť by vyhrali konkurenčný boj, teda riadili by sa pravidlami, ktoré by najviac vyhovovali ľuďom.⁸⁵

4.4.5.2 *Riešenie sporov*

Ďalšou spornou otázkou sa zdá riešenie sporov, ak jedna strana nespolupracuje a o spravodlivý súd jednoducho nemá záujem. Je jasné, že ako v každej spoločnosti, tak aj v tej anarchokapitalistickej by takýto jav ojedinele nastával. To znamená, že by existoval dopyt po riešení tohto problému. A ako to na voľnom trhu býva, keď je niekde dopyt, automaticky vzniká ponuka. Ponuku by mohli na trhu predstavovať agentúry. Tieto agentúry by v prípade porušenia práv jednej osoby (svojho zákazníka) po vyšetrovaní, resp. overení, či k porušeniu naozaj došlo, mohli využívať silové prostriedky, aby toho, kto práva porušil, priviedli na súd, ktorý by následne rozhodol o treste alebo vyrovnaní škody. Z praktického hľadiska by išlo o podobné služby, aké dnes poskytuje polícia. Samozrejme by mohla nastať situácia, že aj táto druhá osoba je zákazníkom inej podobnej agentúry. Urza tvrdí, že v takejto situácii by bolo v záujme oboch agentúr dohodnúť sa na riešení konfliktu súdnou cestou, pretože ide o finančne výrazne menej náročný proces, ako keby takéto agentúry začali proti sebe navzájom bojovať.⁸⁶

⁸⁵ URZA. *Anarchokapitalizmus*.

⁸⁶ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalizmus*. Prednáška.

4.4.5.3 *Tresty*

So súdnym systémom sa spájajú aj tresty voči tým, ktorí porušili práva niekoho iného. O týchto trestoch by rovnako ako o zákonoch a sporoch rozhodovali súdy. Tie najefektívnejšie a najfunkčnejšie by sa na trhu ujali a naopak, tie, ktoré by neboli efektívne ani pre jednu stranu, by sa na trhu nestretli s úspechom. Dá sa preto predpokladať, že súdy by sa snažili vyvinúť čo najlepší systém trestov. Ich vynucovanie by mali ako svoju pracovnú náplň už spomínané agentúry. Zaujímavosťou je, že hoci dnes je veľmi populárnym trestom odňatie slobody, Urza nepredpokladá, že väznice by boli na voľnom trhu častým javom. Vychádza z toho, že viesť súkromnú väznicu je finančne náročné a zároveň vo väčšine prípadov z takéhoto trestu poškodenému nevyplýva žiadne odškodnenie. Hoci pocit zadosťučinenia niekedy môže fungovať ako odškodnenie, nepredpokladá, že takýto stav by nastával často. Častejšie by boli odškodnenia finančné a materiálne.⁸⁷ Trh by tresty svojimi systémami nastavil tak, aby vyhovovali spoločnosti, teda tak, aby boli pre zločincov odstrašujúce. Ale keďže tu vstupuje do hry množstvo etických otázok, je len veľmi ťažké predpovedať, či by takýto systém bol viac odstrašujúci ako súčasný. Samotným odstrašením zločínov od páchania by mohol byť aj fakt, že na voľnom trhu by malo prístup ku zbraňam viac ľudí, čiže spáchať zločin by bolo nebezpečnejšie a riskantnejšie.

4.4.5.4 *Bezpečnosť*

Ďalšími zložkami bezpečnosti, ktoré v súčasnosti prevádzkuje väčšinou štát, sú napríklad aj záchranné služby ako hasiči alebo zdravotné služby. V súčasnosti ich na Slovensku prevádzkuje štát takmer v plnej miere, hoci v niektorých iných krajinách sa môžeme stretnúť aj s konkurentmi pôsobiacimi v súkromnom sektore. Veľmi dobrým príkladom je FALCK – dánska akciová spoločnosť. Predpokladáme, že na voľnom trhu by takýchto spoločností fungovalo viac. Ich zákazníci by im mohli platiť paušálne poplatky alebo napríklad aj jednorazovo – v prípade núdze. Výhodou takýchto firiem je, že majú motiváciu neustále inovovať a zvyšovať efektívnosť. Napríklad spomínaná firma FALCK prišla s nápadom, ktorý prostredníctvom cloudových a mobilných technológií sprístupňuje záchranárom zdravotnú históriu pacienta a umožňuje im rýchlejšiu diagnostiku.⁸⁸ Štát často nemá príliš veľkú motiváciu inovovať. V prípade hasičov existujú aj iné riešenia. Koncept dobrovoľných hasičov existuje aj v súčasnosti a jej členom zvyšuje určitú mieru prestíže v spoločnosti. Zároveň možno predpokladať, že poisťovne na voľnom trhu budú takéto

⁸⁷ URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalismus*. Prednáška.

⁸⁸ Svetové riešenie pre najväčšiu záchrannú službu FALCK. Dostupné z: https://kc.datalan.sk/pripadove_studie/svetove-riesenie-pre-najvacsiu-zachranu-sluzbu-falck/.

služby poskytovať často, pretože ide o lacnejší variant, ako preplácať vzniknuté škody na majetku.

Mnohí ľudia by mohli argumentovať, že voľný trh by komplikoval život jednotlivcov. Štát nás často zastupuje v riešení problémov, na ktoré by jednotlivci na voľnom trhu museli myslieť sami. Platiť si rôzne poistenia, bezpečnostné služby, vytvoriť si fond na šetrenie do dôchodku... Všetky tieto služby poskytuje skutočne štát. Ak by tu ale existovala spoločenská požiadavka na zjednodušenie systému, s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou môžeme povedať, že na trhu by vznikla služba, ktorá by tieto problémy riešila za svojich zákazníkov.

4.5 Zavedenie anarchokapitalizmu do praxe

Keď sa snažíme odhadnúť fungovanie trhu v anarchokapitalizme, je veľmi dôležité zvážiť aj procesy, ktoré by k takémuto trhu mohli viesť. Od týchto procesov závisí každé odvetvie, pretože ak by došlo k prechodu k anarchokapitalizmu, išlo by o postupný proces, s ktorým by museli podnikatelia kalkulovať.

Množstvo anarchistov považuje štát za násilnú inštitúciu a jedinou cestu von z tohto zriadenia vidia v revolúcii. Mnohí z nich, ako napríklad Michail Alexandrovič Bakunin, dokonca tvrdili, že táto revolúcia musí byť krvavá a násilná. Pod anarchizmus však spadá množstvo škôl a takéto postoje sú medzi anarchokapitalistami len veľmi zriedkavé, prakticky až neexistujúce. Vychádzajú z toho, že ľudom nie je možné vnútiť slobodu. Ak by revolucionár zhodil štát, no ľudia by o to nemali záujem, mohli by nastať iba dve situácie. Prvá situácia by bola, že ľudia by si štát znovu založili, keďže veria, že je potrebný. Druhá možnosť je, že revolucionár by im zakázal založiť štát. Toto však ide proti samotnému anarchokapitalizmu, pretože nikto nie je oprávnený dávať centrálné rozkazy. Inými slovami, ak by niekto niekomu zakázal vytvoriť štát, sám by sa štátom stal.

Vyznávajú skôr pomalý a postupný prechod, prostredníctvom vysvetľovania, učenia a šírenia myšlienok anarchokapitalizmu. Veria, že postupom času ľudia môžu pochopiť, že štát je neefektívny, neetický a na fungovanie spoločnosti ho netreba. Postupne, ako si tieto myšlienky budú ľudia uvedomovať, budú voliť liberálnejšie strany (hoci je zaujímavosťou aj fakt, že množstvo anarchokapitalistov na voľby nechodí, pretože to vníma ako podporu štátu), ktoré by postupne mohli štát zmenšovať až na jeho minimum. Urza si finálnu fázu tohto procesu predstavuje tak, že štát by bol tak malý, že by už nemal žiadnu moc ľudí

obmedzovať. Prestal by vyberať peniaze, poplatky by boli na báze dobrovoľnosti a stratil by monopol vo všetkých odvetviach. To by znamenalo, že štát nezmizne, ale postupne sa stane jedným zo subjektov podnikajúcich na trhu, kde by mal konkurenciu. Služby, ktoré by vedel poskytovať kvalitne, by na trhu zostali, v iných oblastiach by úplne zanikol. Urza si myslí, že ide o dlhý proces, no konštatuje, že v súčasnosti sa tomuto cieľu skôr vzdáľujeme. Ako posledný veľký krok k menšiemu štátu vníma rok 1989. Odvtedy štát podľa neho neustále vytvára nové právne normy, zasahuje do viacerých odvetví a zväčšuje sa.⁸⁹

Na druhej strane môžeme v posledných desaťročiach sledovať globalizáciu trhu, ktorá so sebou prináša aj liberalizáciu spoločnosti, a to hlavne v západnom svete. Je veľmi ťažké odhadnúť, ktorým smerom sa spoločnosť bude ďalej vyvíjať. Dá sa ale predpokladať, že ak je anarchokapitalizmus naozaj najlepším spoločenským usporiadaním, spoločnosť si cestu k nemu nájde. Ak by bol tento systém zároveň taký efektívny, otázne zostáva, prečo niektoré anarchokapitalistické spoločnosti, ktoré existovali v minulosti, zanikli. Na existenciu tohto spoločenského systému je potrebné jeho celospoločenské pochopenie. Lokálne slobodné spoločnosti zanikli, pretože subjekty zvonku spoločnosti nemali pre systém pochopenie. Bez pochopenia potreby anarchokapitalizmu anarchokapitalizmus existovať nebude.

⁸⁹ Príloha 1

Záver

V tejto bakalárskej práci sme chceli poukázať aj na možnosť žitia v alternatívnom spoločenskom usporiadaní, a to konkrétne v anarchokapitalizme. Aj napriek tomu, že štát vnímame ako dôležitý subjekt nášho života, myslíme si, že isté kritické myslenie je pre spoločnosť prospešné. Preto sme sa v tejto práci často zameriavali na ekonomickú kritiku štátu.

Porovnávanie aktuálneho spoločenského usporiadania s anarchokapitalizmom je veľmi náročné, keďže v súčasnosti takýto systém nikde na svete neexistuje. Ale z výsledkov porovnávania vyplýva, že štát často dosahuje menšiu ekonomickú efektívnosť, akú je možné dosahovať. Zároveň treba druhým dychom dodať, že ani anarchokapitalizmus by nikdy nebol maximálne efektívny a že aj v tomto systéme dochádza k plytvaniu.

V súčasnom spoločenskom nastavení je jasné, že mať štát je pre spoločnosť potreba. Je však dôležité zamyslieť sa, či a v ktorých oblastiach by bolo jeho zmenšovanie efektívne, resp. prospešné. Z čísel z minulosti vieme, že cesta k maximálnemu štátu nie je tou správnou cestou. Zato cestu opačným smerom sme ako spoločnosť ešte príliš neokúsili. A napriek tomu, že táto myšlienka môže na prvý pohľad znieť šialenie, ak ako spoločnosť zvolíme postupný a pomalý proces, príliš veďľa šliapnúť nemôžeme. Veríme, že takýmto spôsobom dokážeme nájsť tú optimálnu veľkosť štátu.

Použitá literatúra

„Šrotovné“ v číslach – záverečná správa. In: ZAP SR [online]. Bratislava: Združenie automobilového priemyslu Slovenskej republiky, 2009 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.zapsr.sk/wp-content/uploads/2013/04/20100119195930.pdf>

Budget 2015. In: Gov.ie [online]. An Roinn Airgeadais Department of Finance, 2021 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.gov.ie/ga/bailiuchan/fc872-budget-2015/>

Consumption Tax Trends* – Finland. In: OECD better policies for better lives [online]. OECD, 2020 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/consumption/consumption-tax-trends-finland.pdf>

DUJAVA, Daniel a Ján LISÝ. Reálny ekonomický cyklus v podmienkach nedokonalého fungovania trhu kapitálu. Ekonomický časopis [online]. 2010, 58(10), 1006-1025 [cit. 2022-05-03]. ISSN 2729-7470. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0914120210%2010%20Dujava-Lis%C3%BD%20RS.doc.pdf>

Federal Individual Income Tax Rates History. In: Taxfoundation [online]. Taxfoundation [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: https://files.taxfoundation.org/legacy/docs/fed_individual_rate_history_nominal.pdf

FELDSTEIN, Martin. Koniec reaganovsko-thatcherovskej revolúcie? In: Týždeň [online]. W PRESS, 2010 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/casopis/5970/koniec-reaganovsko-thatcherovskej-revolucie/>

FERENCZ, Vojtech. Podpora automobilového priemyslu v období krízy. Transfer inovácií [online]. 2009, (13), 3-8 [cit. 2022-05-03]. ISSN 1337-7094. Dostupné z: <https://www.sjf.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/13-2009/pdf/003-008.pdf>

FUCHS, Kamil a Ján LISÝ. Dějiny ekonomických teorií pro právníky. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4054-8.

GDP growth (annual %) – United States. In: The World Bank [online]. Washington D.C.: The World Bank [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=1988&locations=US&start=1983>

GELOSO, Vincent a Peter LEESON. Are anarcho-capitalists insane? Medieval Icelandic conflict institutions in comparative perspective. *Daloz* [online]. Cairn.info, 2020, 6(130), 957-974 [cit. 2022-05-03]. ISSN 0373-2630. Dostupné z: doi:10.3917/redp.306.0115

GYLFASON, Thorvaldur a kol. *Nordics in global crisis: Vulnerability and resilience*. Yliopistopaino, Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), 2010. ISBN 978-951-628-495-1.

HOLMAN, Robert. *Vývoj ekonomického myšlení*. 2., opravené vyd. Praha: Liberální institut, 2003. ISBN 80-86389-08-1.

HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. Praha: Beckovy ekonomické učebnice, 2005. ISBN 978-80-7179-380-9.

HOPPE, Hans. O omylech klasického liberalismu a budoucnosti svobody. BOAZ, David. *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut, 2002, s. 337-356. ISBN 80-86389-23-5.

Hospodársky cyklus očami rakúskej školy. *Bencont weekly report* [online]. Bencont Group, 2015, (24), 1-13 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=40&disposition=inline>

CHODOROV, Frank. O tom, "jak s tím něco udělat". BOAZ, David. *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut, 2002, s. 357-366. ISBN 80-86389-23-5.

Ireland 2016 article iv consultation and fifth postprogram monitoring—press release; and staff report. *IMF Country Report* [online]. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016, 16(256), 1-90 [cit. 2022-05-03]. ISSN 9781475517675/1934-7685. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Ireland-2016-Article-IV-Consultation-and-Fifth-Post-Program-Monitoring-Press-Release-and-44140>

Irish GDP up by 26.3% in 2015? In: *OECD better policies for better lives* [online]. Paříž: OECD, 2016 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/sdd/na/Irish-GDP-up-in-2015-OECD.pdf>

KORČEK, Ľudovít. *Teórie trhu (v historickej retrospektíve)*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 1994. ISBN 80-225-0573-0.

KOŠČ, Ján a kol. Slovenské skúsenosti s neoliberalizmom: Ako sa deformuje obraz socioekonomickej reality na Slovensku. Friedrich-Ebert-Stiftung, e.V., zastúpenie v Slovenskej republike, 2020. ISBN 978-80-89149-83-4.

KOTRASOVÁ, Miroslava a Alena ROCHOVSKÁ. Neoliberalizmus a pracujúci chudobní v kontexte Slovenska a EÚ. *Geografické informácie* [online]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, 14(1), 110-119 [cit. 2022-05-02]. ISSN 1337-9453. Dostupné z: https://www.kggrr.fpvai.ukf.sk/images/casopisy/Geograficke_informacie_14_2010.pdf

Labor Force Statistics from the Current *Population Survey*. In: U.S. Bureau of Labor Statistics [online]. Washington, DC: U.S. Bureau of Labor, 2022 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://data.bls.gov/timeseries/LNS14000000>

LISÝ, Ján. Aktuálnosť Smithovho Bohatstva národov po 240 rokoch. *Ekonomické rozhlady*. 2016, 45(2), 264-268. ISSN 2644-7185. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.53465/ER.2644-7185>

MACK, Connie. President Reagan's Economic *Legacy: The Great Expansion* [online]. Joint Economic Committee, 2000 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: https://www.jec.senate.gov/public/_cache/files/62cfde42-3fbc-4b6e-b308-c78dd32515e6/president-reagan-s-economic-legacy-great-expansion-oct-2000.pdf

Miera evidovanej nezamestnanosti. In: DATAcube [online]. Štatistický úrad Slovenskej republiky [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr3108rr/v_pr3108rr_00_00_00_sk

MICHALCOVÁ, Barbora. Svetová finančná kríza – príčiny, dôsledky, východiská [online]. Praha, 2017 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/gtwgh/Dipolomova_praca_Svetova_financna_kriza.pdf. Diplomová práca. Bankovní institut vysoká škola Praha. Vedoucí práce Stanislav Heczko.

MURÁNSKY, Martin. Problematika slobody v aplikovanej *etike* [online]. In: s. 4 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MUR%C3%81NSK%C3%9D%2C%20M.%20%20PROBLEMATIKA%20SLOBODY%20V%20APLIKOVANEJ%20ETIKE.pdf>

NEMEC, Marián. Úloha peňazí v menovej politike Európskej centrálnej banky. *Ekonomické rozhl'ady*. 2009, 38(2), 147-162. ISSN 0323-262X. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.53465/ER.2644-7185>

PÁSTOR, Ľuboš. Chicagská ekonomická škola a jej význam pre súčasnosť. *Konzervatívne listy* [online]. 2007, 4(12), 2 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: https://konzervativizmus.sk/wp-content/upload/Konz_listy/KL_12_2007.pdf

RATCLIFF, Christina, Barbara MARTINELLO a Kevin KAISER. Sloboda usadiť sa a sloboda poskytovať služby [online]. In: . s. 1 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_2.1.4.pdf

ROTHBARD, Murray. Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero. *Ludwig von Mises Institute, 1988*. ISBN 978-9999827652.

SABAYOVÁ, Mária. *Základy ekonómie pre neekonomické študijné odbory*. Bratislava, 2016. ISBN 978-80-8054-664-9.

SAMSON, Štefan. *Dejiny ekonomických teórií: Učenie Keynesa a súčasné ekonomické teórie*. Košice: Elfa, 2008. ISBN 978-80-8086-087-5.

SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: SNPL – Státní nakladatelství politické literatury, 1958. ISBN 978-80-86389-60-8.

STIGLITZ, J. 2008. Interview. In: *Financial Times Deutschland*, 19. júl 2008

STOLIČNÁ, Zuzana a Dalibor ČERNIČKA. *Ekonómia I. Spolok Slovákov v Poľsku, 2018*. ISBN 978-83-8111-077-8.

Svetové riešenie pre najväčšiu záchrannú službu FALCK. In: Datalan kompetenčné centrum [online]. Datalan, 2022 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: https://kc.datalan.sk/pripadove_studie/svetove-riesenie-pre-najvacsiu-zachrannu-sluzbu-falck/

ŠUTAJ-EŠTOK, Andrej a kol. *Všeobecná ekonomická teória*. Košice: Technická univerzita v Košiciach, Strojnícka fakulta, Katedra manažmentu a ekonomiky, 2006. ISBN 80-8073-74-X.

Taxation trends **in** the European Union: Data for the EU Member States and Norway 2009 [online]. Belgium: European Commission, 2009 [cit. 2022-05-03]. ISBN 978-92-79-11176. Dostupné z: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-09/2011_main_results_en.pdf

Taxation trends in the European Union: Data for the EU *Member States*, Iceland **and** Norway [online]. Belgicko: European Commission, 2012 [cit. 2022-05-03]. ISBN 978-92-79-21209-3. ISSN 1831-8789. Dostupné z: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-09/report_1.pdf

TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Průvodce anarchismem: myšlenky, proudy, osobnosti*. Praha: Manibus Propriis, 2006. ISBN 978-80-239-6409-7.

URZA. Deregulace bankovníctví. In: Urza.cz [online]. [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://ankap.urza.cz/deregulace-bankovnictvi/>

URZA. *Anarchokapitalismus*. Tereza Sládkovská, 2018. ISBN 978-80-270-1648-8.

URZA. Ankap ve zlínském baru Nový svět. In: Youtube [online]. Kanál Svobodného přístavu, 2019 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=0wsMGXvTjJs&t=2243s>

URZA. *Studio Svobodného přístavu: Co je to anarchokapitalismus?*. In: Youtube [online]. Kanál Svobodného přístavu, 2021 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=fm7yINHAGxs>

URZA, M. Paralelní Polis, Dělnická 475/43, Holešovice, Praha 7, *Anarchokapitalismus*. Prednáška.

VON MISES, Ludwig. *The Anti-Capitalistic Mentality*. Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2008. ISBN 9780865976719.

Všeobecná deklarácia ľudských práv. In: 1948. Dostupné aj z: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>

Zoznam príloh

Príloha 1 – Doslovný prepis rozhovoru s Martinom Urzom

Príloha 2 – Dáta o reálnom HDP a jeho medziročnom poklese, resp. raste vo vybraných krajinách.